

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Максим БУЛИК

«15» грудня 2023 р.

«ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ»

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»

Самофалова Данила Володимировича

Науковий керівник: Константинова Ю.В.,

к.і.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Рецензент: Фесенко М. В., д.політ.н.,

провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою добре / С / 75

Секретар ЕК

«16» січня 2024 р.

Анастасія ТРОФИМЕНКО

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
РОЗДІЛ 2. ВИТОКИ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ.....	23
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПА У ПОЛІТИЦІ Є. МАКРОНА.....	44
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Зовнішню політику Франції завжди формувала спроба Парижа здобути лідерство в Європі. Після Другої світової війни виникли дві основні стратегії для втілення цієї мети. Перший шлях, що вважається голлістським, базується на двох принципах: у справах Атлантики, Франція повинна менше співпрацювати з США та Великою Британією, а також із країнами, що намагаються контролювати політику Парижа. Замість цього, Франція має наближатися до опонентів Лондона та Вашингтона, особливо до Росії (раніше СРСР), розглядаючи її як рівного союзника; у змаганні за лідерство в Європі, Париж має переважати над Німеччиною, оскільки рівна співпраця з Берліном призвела б до зростання та розширення впливу Німеччини, що не відповідало інтересам Парижа.

Ця політика була сформована в сучасних умовах під керівництвом Шарля де Голля - президента П'ятої республіки у 1959-1969 роках. Він, наприклад, прийняв рішення про вихід Франції з військового командування НАТО (що фактично означало відмову від участі в оборонному альянсі), осудив війну США у В'єтнамі та здійснив хоча й обережне, але зближення з СРСР, щоб підкреслити незалежність своєї політики від США.

Другий шлях розвитку полягає в активній участі Парижа в зовнішній політиці та у співпраці з іншими країнами для збільшення впливу Франції в Європі та глобально. Цей курс передбачає підвищення ролі країни на міжнародній арені через ініціативи у зовнішній політиці та об'єднання інших країн навколо Франції. Серед стратегій для збільшення ваги на міжнародній арені - робота над міжнародними питаннями у контексті політики Європейського Союзу.

Хоча цей курс також не передбачає втрату впливу Парижа на світовій арені, він відрізняється від голлістського шляху більшою інтеграцією Франції у процеси розвитку Європейського Союзу, співпрацею з Великою Британією та США, а також більшим участю у справах колишніх колоній.

Дана тема є актуальною у зв'язку з тим, що зовнішня політика Франції є особливо важливою зараз через визначальну роль країни на світовій арені. Вирішення глобальних проблем, таких як транскордонний тероризм, міграційна динаміка та глобальне потепління, робить французький голос все більш вагомим.

Об'єктом дослідження виступає зовнішня політика Франції на сучасному етапі.

Предметом – європейський вектор зовнішньої політики Франції на сучасному етапі.

Стан вивченості даної проблеми можна класифікувати за проблемним принципом.

До першої групи досліджень відносимо роботи, які висвітлюють міжнародні відносини 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст., де в тому числі і європейський вектор зовнішньої політики Франції. Дане питання досліджували такі автори, як Ж. Б. Дюрозель «Історія дипломатії від 1919 року до наших днів» [8], О. П. Іваницька «Новітня історія країн Європи та Америки» [10], А. Дж. Доннелі «Реалізм та міжнародні відносини» [57], Д. Ет'є «Вступ до міжнародних відносин» [59] та тощо.

Друга група представлена роботами, які характеризують сучасну зовнішню політику Франції. Значний внесок до розробки даної проблематики зробили наступні західні науковці: Т. Гомар «Зовнішньополітичні виклики для наступного президента Франції» [63], О. О. Обічкіна «Франція в пошуках зовнішньополітичних орієнтирів в постбіполярному світі» [45], О. О. Обічкіна «Зовнішня політика Франції від де Голля до Саркозі» [25],

С. О. Рудько «Зовнішня політика та політичні системи Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччини» [30] тощо.

Третя група включає роботи, в яких аналізується європейська політика Франції. Найбільш фундаментальні праці, що висвітлюють дану тему включають такі роботи: С. Толстов «Особливості формування концепції зовнішньої політики Франції (2017-2023 рр.)» [34], Б.Коваленко «Між амбіціями та реальністю: зовнішня політика Франції за президентства Макрона» [12], Л. Кочубей «сучасні особливості зовнішньої політики Франції в умовах модернізації», «Франція: сучасні дискусії про національну ідентичність», «Модернізація політичного режиму Франції: досвід для України» [15-17] Н. Шмелева «Еволюція імміграційної політики Франції на рубежі ХХ - ХХІ століть» [37] та ін.

Мета даної роботи полягає в дослідженні європейської політики Франції на сучасному етапі.

Для досягнення поставленої мети виділяємо наступні **завдання**:

- визначити основні категорії та поняття, розкрити методологічні підходи до здійснення дослідження;
- проаналізувати рівень наукової вивченості проблеми та охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- визначити головні фактори та інструменти формування європейського вектору зовнішньої політики Франції;
- проаналізувати витоки сучасної європейської політики Франції;
- висвітлити місце Європи у зовнішньої політики Франції під час президентства Е. Макрона.

Джерельна база дослідження складається з декількох груп: документи міжнародно-правового характеру Статут ООН, Резолюцію №1973, прийнята Радою Безпеки ООН на 6498-му засіданні 17 березня 2011 р.; Паризька угода; нормативно-правова база Європейського Союзу, в рамках якої реалізується зовнішня політика, яка представлена такими документами: Договір про

Європейський Союз, Європейський порядок денний з міграції, Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії, Інструмент Європейського сусідства; а також національне законодавство Франції, яке регулює її зовнішньополітичну діяльність Біла книга про захист та національну безпеку (2008, 2013, 2017 pp.); Статистичні матеріали, які дозволяють дослідити характер і особливості економічної, гуманітарної, соціальної та ін.; матеріали ЗМІ та виступи політичних діячів, що характеризують європейський напрямок зовнішньої політики Франції; матеріали офіційних інтернет ресурсів.

Методологічна база дослідження Аналіз африканського вектору в сучасній зовнішній політиці Франції було здійснено за допомогою ряду принципів: об'єктивності, сутнісного аналізу та історичного. Ці принципи були втілені у використанні ряду підходів: системного, діалектичного, структурно-функціонального.

Основу методології дослідження складають наступні методи: вивчення документів, системний, хронологічний, структурно-функціональний, аналізу, компаративний, контент-аналізу, соціологічний.

Практичне значення: основні положення та висновки даної роботи можуть бути використані у процесі підготовки до семінарських занять з курсів: «Історія міжнародних відносин», «Роль ЄС в сучасному світі», «Зовнішня політика країн Європи», «Міжнародна та європейська безпека» тощо.

Характеристика змісту роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат та методологічну основу дослідження.

У другому розділі роботи «Витоки сучасної європейської політики Франції» розглянуто фактори які вплинули на формування даного напрямку

зовнішньої політики, розглянуто його розвиток за президенства Ф. Міттерана, Ж. Ширака, Н. Саркозі, Ф. Олланда.

У третьому розділі «Європа у політиці Є. Макрона» надано вичерпну оцінку пріоритетам у політиці Емманюеля Макрона щодо Європи у перший та другий президентський термін, проведено аналіз її результатів та перспектив.

Висновки містять узагальнення щодо основного змісту роботи.

Список використаних джерел складається з 107 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз концептуальних підходів до європейського виміру зовнішньої політики Франції базується на теоріях трансформаційних зрушень, європеїзації, інтеграції, взаємозалежності та комунікації. Даний підхід передбачає ретроспективний та поточний аналіз європейської політики країни, визначення факторів, що визначають її зовнішню та безпекову політику у контексті Європейського Союзу. Основна мета полягає в розкритті детермінант і визначенні соціально-політичних чинників реалізації цієї політики в умовах активного євроінтеграційного проекту.

В зарубіжній політичній науці існує значна кількість різнопланових досліджень, що стосуються європейської складової зовнішньої політики Франції. Ці дослідження охоплюють взаємозв'язок зовнішньої політики і діяльності політичних інститутів на національному та європейському рівнях. Окрема увага приділяється участі Франції у трансатлантичному співробітництві та її впливу на оборонну і безпекову стратегію Європейського Союзу.

Серед базових праць можна відзначити дослідження, що стосуються розробки теорії європеїзації (Т. Берцеля, Л. Верлюс, М. Гелдрі, Є. Громогласової, М. Джуліані, Ж.-Б. Дюрозеля, Р. Кемпін, О. Крістманн, Р. Ладрех, В. Латкіної, Й. Олсен, К. Радаеллі, Дж. Чекеля, Р. Шелер), загальних проблем європейської політики Франції (Ж. Губерта-Родье, Є. Обічкіної, В. Пертюсо, Ю. Рубінського, П. Тимофєєва), особливостей національних інтересів в європейському будівництві (Ю. Ведріна, М.-К. Кесслера, К. Лекесна, Р. Шумана), наукові дослідження щодо забезпечення національних інтересів Франції в ЄС (П. Асснера, К. Бікертона, Ф. Бозо, П.

Боніфаса, Т. Гомара, Ж.-П. Дарні, А. Дюмулена, С. Серфаті, Ж. Фардо), наукові розвідки щодо окремих аспектів європейської політики Франції (М. Браїяна, Ж. Бодріара, Б. Гоміса, Т. Зверевої, К. Зуевої, Ф. Ейсбура, Д. Колара, Б. Кунца, К. Мілзоу, М. Мюніца, М. Панюжевої, П. Скіннер, О. де Франс, Б. Хаддада, К. Чіввіс), праці з питань євроінтеграції в категоріях політичного аналізу (П. Валері, П. Верліса, Л. Даурі, Ж. Дерріди, Н. Ленуара, Ф. Прійоло, Е. Франсуа, Ж.-К. Юнкера) тощо.

Однією з ключових концепцій для розуміння нових тенденцій у розвитку європейської інтеграції, зокрема впливу системи наднаціонального управління в Європейському Співтоваристві, є концепція європеїзації. Ця концепція означає процес формування багаторівневого наднаціонального управління, що є характерним для західноєвропейської політико-правової системи. Важливо відзначити, що існують різні підходи до трактування європеїзації, включаючи її розгляд як процес трансформації національної політики через розвиток Європейського Співтовариства, зміну територіальних кордонів ЄС та розвиток інститутів політичного управління на наднаціональному рівні.

Є дослідження Є. Громогласової, яке узагальнює процеси трансформації інституційної структури ЄС. Зазначається, що в ЄС активно формується транснаціональний політичний простір, де реалізація політики вже не є виключною прерогативою національних інститутів влади. Імовірно, вплив ЄС не тільки не зближує національні інституційні моделі, але також посилює їхню неоднорідність та диференціацію на національному рівні. Дослідження підкреслює, що спільне законодавство в ЄС може бути більш ефективним у порівнянні з традиційним правом. Також обговорюється процес формування спільної європейської моделі соціально-економічного розвитку. Ці висновки підтримують ідею, що концепція європеїзації «зосереджує увагу на унікальних системних характеристиках ЄС, визначених

свердловиною національності» і враховує деяку початкову асиметрію у відносинах ЄС з його сусідами [7].

В. Латкіна, у своєму дослідженні «Феномен європеїзації в західноєвропейських дослідженнях» [18], розширює вивчення тем, вже розглянутих у попередніх роботах, і виходить за рамки внутрішньополітичного курсу ЄС. Вона висновує, що процес європеїзації сприяв трансформації не лише внутрішньополітичного напрямку ЄС, але й його міжнародної діяльності, особливо у відносинах з сусідніми державами. Цей процес визначається впливом динаміки європейської інтеграції на внутрішню політику національних держав.

Важливим аспектом роботи є висвітлення В. Латкіною ініціювання європейської політики сусідства для розвитку співпраці зі сусідами ЄС. Вона підкреслює, що розробка концепції європеїзації в контексті зовнішнього політичного впливу ЄС на регіональний вимір глобалізації відбувалася на перетині порівняльної політології, європейських досліджень та міжнародних відносин.

В. Латкіна визначає європеїзацію як вплив динаміки європейської інтеграції на зміну внутрішньої політики національних держав. З її точки зору, цей процес сприяє посиленню взаємодії між державними та недержавними суб'єктами на всіх рівнях управління ЄС, що об'єктивно призводить до впровадження мережевих моделей транснаціональної політики в ЄС. У своєму дослідженні вона також зауважує, що в процесі взаємодії держав-кандидатів з наднаціональними інститутами відбувається соціальна адаптація до демократичних цінностей ЄС. Таким чином, вступаючи в ЄС, держави-кандидати змушені визнавати демократичні цінності об'єднання і легітимність його законодавства [18].

М. Гелдрі, фахівець Французького Інституту політичних досліджень, розглядає концепцію європеїзації через призму суттєвих змін у французькій державі, що відбулися з другої половини ХХ століття до сьогодні. У своїй

науковій роботі «Франція та європейська інтеграція: на шляху до транснаціональної політики?» [69] він вказує, що ці зміни охоплюють як традиційні політичні і економічні параметри, так і нові засоби та моделі суспільного розвитку, перетворюючи загальну парадигму політичної легітимності французької еліти.

М. Гелдрі підкреслює, що інтенсифікація європейської інтеграції розпочалася з Європейського договору 1986 року, який визначив початок європейського об'єднання, створення наднаціональних установ та формування спільної політики ЄС. Аналізуючи роль французької держави після Другої світової війни, він пропонує збалансований огляд діяльності французьких інститутів у контексті регіональної політики та розглядає позиції французького політичного класу стосовно економічних, безпекових та соціальних питань.

За його переконанням, європейська інтеграція перетворила традиційні концепції яacobinської держави та суверенітету, а також економічної політики, призводячи до нового розуміння європейської політики Франції. Цей процес також вплинув на культурні трансформації у французькому суспільстві, сприяючи утвердженню європейської ідентичності та виникненню суперечностей між національними інтересами європейських країн та всередині французьких політичних партій [69].

Дослідники німецького Інституту зовнішньої і безпекової політики, Р. Кемп та Р. Шелер, визначають ключові завдання ЄС до 2025 року. Вони стверджують, що успішна європеїзація залежить від координації національних і наднаціональних інтересів у зовнішній політиці та вимагає розподілу повноважень між ЄС і національними державами в міжнародних відносинах.

Автори вказують, що французо-німецькі ініціативи мали значущий вплив на європейський інтеграційний процес, хоча їхні політики різнилися – Франція сприяла міжнаціональному співробітництву, тоді як ФРН

підтримувала повномасштабну наднаціональну інтеграцію. Ці підходи призвели до невдоволення Франції, яка не хотіла втрачати провідну роль в ЄС.

У науковій праці «Основні завдання нової зовнішньої політики ЄС» [95] вказується, що визнання ЄС як міжнародного актора відбувається через спільну зовнішню і безпекову політику ЄС, але багато країн не готові передавати національні права в цій сфері наднаціональним інститутам. Також відзначається, що не всі країни ЄС приймають принцип наднаціональності в спільній зовнішній політиці, що вплинуло на загальноєвропейський підхід до міжнародного співробітництва.

Дослідники підкреслюють, що повільна зовнішньополітична інтеграція пояснюється традиціями сильної і незалежної зовнішньої політики великих країн ЄС, а також ефективною дипломатією для захисту національних інтересів. Автори вважають, що для оптимізації національної європейської політики країн-лідерів ЄС і забезпечення узгоджених підходів до діяльності Європейської служби зовнішніх справ, національні держави мають використовувати власні політичні ресурси.

Олівер Крістманн в своєму дослідженні «Зовнішня політика Франції в Європі до 2020 р.» [48] розглядають концепцію «Європи-могутності» як ключовий компонент французької зовнішньої політики в Європі. Ця концепція виражає прагнення Франції вести активну зовнішню політику, об'єднуючи традиційний статус великої держави з амбіціями впливу на міжнародні відносини.

Автор вказує на два парадокси цієї концепції. По-перше, «Європа-могутність» передбачає збереження Францією свого лідерства у Європі, але водночас вимагає проведення більш європейської зовнішньої політики. По-друге, французька концепція повинна зберегти суверенітет, не втрачаючи переваг національних інтересів.

Дослідниця вважає, що Франція повинна шукати шлях до перетворення Європи в «наддержаву», при цьому не пожертвуючи своїми національними інтересами та лідерською роллю в європейському проекті. Вони визначають три можливі сценарії для французької зовнішньої політики до 2020 року:

1. Європа: політичний карлик і економічний гігант: Франція зберігає свій дипломатичний підхід до взаємодії на глобальному рівні, представляючи свої інтереси як наднаціональні.

2. Європа: баланс між традиційною та спільною зовнішньою політикою ЄС: Франція здатна захищати свої інтереси на рівні ЄС, поєднуючи національне та європейське взаємодію.

3. Інтегрована Європа: політична і військова наддержава: ЄС стає повноцінним міжнародним актором, здатним підтверджувати свою політичну і військову могутність.

В ряді наукових праць таких авторів, як Дж. Варіус, К. де Вріз, П. Голлеу, Дж. Ербе, Р. Коопманс, П. Краус, К. Кройтц-Кемпін, П. Лаїне [38, 49, 71, 78], виявлено оригінальний підхід до концепції європеїзації. Аналізуючи історико-соціологічний розвиток європейської публічної політики, дослідники висвітлюють роль політичних лідерів як на національному, так і на європейському рівні в контексті наднаціональних інститутів.

Основні напрямки їх досліджень включають сучасні виклики для структуризації європейської публічної політики, перетворення національного публічного дискурсу, асоційованого з інтернаціоналізацією, а також вплив засобів масової інформації на формування європейської політики у сфері комунікацій.

Дослідники розглядають європеїзацію національного громадського життя через призму різноманітності загальноєвропейських інтересів та міжнародних акторів, що діють поза межами держав. У їхніх працях особлива увага приділяється розрізненню «вертикальної та горизонтальної

європеїзації». Під «вертикальною європеїзацією» розуміється процес, коли національні лідери отримують статус європейських акторів, а «горизонтальна європеїзація» описує співфункціонування національних та наднаціональних комунікативних учасників в країнах-членах ЄС.

Валерій Пертюсо з французького Інституту міжнародних відносин розглядає концептуальні підходи до європейської складової зовнішньої політики Франційської Республіки в своїх дослідженнях. Важливо відзначити, що Інститут міжнародних відносин є одним із найвпливовіших «мозкових центрів» у світі.

У публікації «Реформування ЄС: поточний стан справ» [93] Пертюсо аналізує сучасні євроінтеграційні процеси та пріоритети зовнішньої та безпекової політики президента Франсуа Олланда, особливо в контексті просування інтересів Франції через наднаціональні інститути ЄС. Дослідження охоплює питання подальшого реформування ЄС, співпраці між країнами-лідерами та іншими країнами Європи, а також перспектив розширення у політичному, економічному та безпековому вимірах.

Пертюсо звертає увагу на ряд аспектів, таких як підвищення ролі національних парламентів у діяльності ЄС, формування нормативно-правової бази для інтеграційних потреб, дотримання субсидіарності та контроль за майбутнім об'єднанням. Важливий момент - обговорення позиції Франції стосовно подальшої інтеграції в рамках валютного союзу та обмеження єврозони. Пертюсо відзначає, що розмежування між «малими» та «великими», «старими» та «новими» країнами ЄС стає менш відчутним, і всі держави об'єднання зацікавлені в просуванні своїх інтересів в рамках європейського вектору зовнішньої політики.

Дослідження Валерія Пертюсо «Зовнішня та безпекова політика за президентства Ф. Олланда» [92] розглядає концептуальні підходи до європейської політики Франції, зосереджуючись на зовнішній та безпековій політиці президента Франсуа Олланда.

Пертюзю порівнює підходи Олланда та його попередника Ніколя Саркозі в контексті європейської політики, зокрема, у відносинах з Північноатлантичним альянсом (НАТО) та стратегією європейської безпеки і оборони.

Згідно з дослідженням, Олланд виявляє більшу обережність у відносинах з НАТО порівняно з Саркозі, і його підхід може вказувати на обмежену участь Франції у військових структурах організації. Автор відзначає, що Олланд більше підтримує ідею спільної політики європейської безпеки і оборони, яка є французьким проектом з 1950 року та спрямована на зміцнення європейської оборонної політики поруч із НАТО.

Пертюзю вказує на те, що під Олланом зовнішня і безпекова політика Франції в рамках Європи не різко відрізняється від підходів Саркозі, і є схожість в поглядах спостерігається з боку як європейських, так і французьких експертів.

Дослідник Ж. Губерт-Родьє [74] вказує на концептуальний аналіз європейської складової зовнішньої політики Франсуа Олланда як наступника Ніколя Саркозі. Він вважає, що стиль зовнішньої політики Франції за президентства Олланда більше відповідає традиційній позиції Франсуа Міттерана, ніж попередника Саркозі.

Відзначається, що за часів Олланда зовнішню політику Франції в більшій мірі формує не Єлисейський палац, а наднаціональні структури Європейського Союзу. Таке напрямом обумовлено призначенням на посаду Генерального секретаря у справах Європи Філіпа Легліза-Коста та діяльністю міністра закордонних справ Лорана Фабіуса, які ефективно представляли національні інтереси Франції на європейському рівні.

Зазначається також, що в зовнішній політиці Олланд продовжив політику зближення з Ізраїлем та підтримував пропозиції щодо розширення ЄС за участю цієї країни з Близького Сходу. Дослідник підкреслює також

компромісне рішення відносин з Туреччиною, що відрізняється від підходу Саркозі.

Концептуальні підходи К. Лекесна [80-81] до аналізу європейської політики Франції покладають акцент на визначенні ролі ідей політичних та адміністративних еліт у формуванні політики Франції в Європейському Союзі (ЄС). Його дослідження висвітлює наявність двох крайніх позицій серед політичних еліт щодо європейської стратегії Франції, що формують політичні стереотипи.

Перший стереотип стосується ідеї, що Франція повинна захищати модель «Європи» на основі франко-німецької співпраці як країна-засновниця ЄС. Це відображає обережний підхід будь-якого французького уряду до розширення ЄС, яке може порушити франко-німецький тандем.

Другий стереотип стосується ідеї, що потужність Європи виходить за межі національного управління, тобто необхідності встановлення інституційної системи, яка об'єднує наднаціональні інститути та політику європейських країн у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Третій стереотип передбачає боротьбу Франції проти будь-якої політичної ініціативи, яка обмежує роль ЄС лише до єдиного ринку, а не визнає його як «політичний» проект з регуляторною та соціальною політикою.

Крім того, К. Лекесн вказує, що будь-яка попередня французька влада історично підтримувала основні стратегії розвитку економічної політики ЄС та наголошує на важливості формування спільної зовнішньої та безпекової політики для Європи. Це підтверджується різними рішеннями та ініціативами, включаючи координацію національної зовнішньої політики, включення положень про спільну зовнішню та безпекову політику до Маастрихтського договору та підтримку нової оборонної політики ЄС. Лекесн визначає французький підхід як виходження за рамки класичного неореалізму, а саме, використання «нормативного» інституціоналізму.

К. Лекесн, аналізуючи європейську політику Н. Саркозі та Ф. Олланда, висуває декілька ключових точок порівняння. Щодо Н. Саркозі, його політика реінтеграції в командні структури Північноатлантичного альянсу викликала активну протидію представників Соціалістичної партії Франції, оскільки альянс прагнув стати глобальною організацією з переважним лідерством Сполучених Штатів. У цей період протистояння Франції та Альянсу стосовно лідерства стали ключовими аспектами політичної дискусії.

З іншого боку, політика президента Ф. Олланда відзначалася більш стриманим підходом до командних структур Північноатлантичного альянсу, і він висловив бажання оцінити переваги повної реінтеграції французьких військових в альянс, не ставлячи питання про вихід Франції з цього оборонного союзу на порядок денний.

Щодо євроінтеграційної політики, Лекесн зауважує, що під президентством Ф. Олланда продовжується стратегія Європейської політики Н. Саркозі, спрямована на реформування ЄС та лідерство у Європейському об'єднанні між Францією та ФРН. Однак, водночас, запропоновано інший підхід до процесів євроінтеграції з огляду на задоволення очікувань французького електорату та врахування відмінностей у балансі сил між Францією та ФРН, а також урахування розмитості внутрішньої політики країни і політики ЄС.

За аналізом Ж.-П. Дарні [50], французька зовнішня політика в епоху президентства Франсуа Олланда набуває інтегрованішого характеру, особливо в контексті Європейського Союзу. Проте в той же час, Франція поза межами європейської зовнішньої політики продовжує висувати своє власне бачення глобальних процесів і своєї ролі в них.

Важливою рисою президентства Ф. Олланда, за словами Ж.-П. Дарні, є його посередницька позиція у європеїзації внутрішньої політики Франції. Це може вказувати на спробу збалансувати між внутрішньою політикою та

європейською ідентичністю, щоб врахувати як національні інтереси, так і потреби ЄС.

Аналітик також зазначає, що динаміка розвитку французької зовнішньої політики під Ф. Олландом ще повинна визначитися, і час покаже, чи стане це президентство переломним пунктом у зовнішній політиці Франції. При цьому відзначається, що, незважаючи на окремі відмінності у реалізації зовнішньополітичної стратегії, Ф. Олланд продовжує традиції попередніх французьких політичних лідерів Ж. Ширака та Н. Саркозі. Однак, очевидно, що є деяке прагнення Ф. Олланда зміцнити лідерську роль Франції у світі та в Європейському Союзі.

В аналізі К. Бікертона [42] щодо європейської складової зовнішньої політики Франції висловлюється турбота щодо відсутності взаємопов'язаних політичних ідей, які б координували окремі напрями європейського будівництва у більш загальний контекст. Відзначається, що в природі європейської єдності спільна політика та пов'язана з нею ідеологія уступають позиціям політичних лідерів щодо переваг національних інтересів у євроінтеграційній взаємодії.

Основна теза К. Бікертона полягає в тому, що в Європейському Союзі існують різні погляди на роль та внесок ЄС у міжнародну політику, і відсутній спільний, військовий та організаційний потенціал об'єднання. Автор висловлює сумніви щодо здатності ЄС виступати як глобальний лідер через відсутність єдиної стратегії та різні підходи до міжнародних відносин.

Зазначається, що в поглядах К. Бікертона виділяється прагматичний характер європейської політики, орієнтований на вплив на внутрішні зміни в національних державах. Відзначається, що це визначається не лише національними інтересами, але і необхідністю розвивати європейську політику на рівні наднаціональних інститутів. Такий підхід відзначається як перспективний тренд у розумінні природи ЄС та його ролі у світовій політиці.

Дослідниця В. Орлик [26] аналізуючи європейський напрям зовнішньої політики Макрона відзначає, У зв'язку з безпрецедентними загрозами безпеки та очікуваною глобальною економічною кризою, обумовленою широкомасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України, можливі противники повноцінного розширення Європейського Союзу (ЄС) розглядатимуть ідею створення широкого європейського клубу як тимчасової альтернативи. Цей клуб може служити координаційною платформою для політичних та безпекових питань для країн, що мають намір приєднатися до ЄС, і навіть для Великої Британії після Brexit.

Нова безпекова ситуація створює перешкоди для відновлення малопродуктивних проєктів, таких як "Європа різних швидкостей", оскільки країни-претенденти не будуть задоволені символічним форматом, вони будуть настоювати на повноправному членстві. Умови кризи в Європі вимагатимуть швидкого вирішення питань, і країни-претенденти будуть вимагати конкретних перспектив і термінів.

Відмова від повноцінної інтеграції може завдати шкоди ЄС, оскільки розширення та інтеграція сусідніх держав є невід'ємною частиною стратегії та логіки його розвитку. Відхід від цього може призвести до виникнення альтернативних проєктів, спрямованих на зовнішніх гравців.

Політика Франції в Європі під час другого президентського терміну Емманюеля Макрона не піддається значним змінам. Основною метою залишається досягнення європейського суверенітету в ключових сферах, таких як зовнішня політика, безпека та оборона, оскільки міцний Євросоюз розглядається як гарант конкурентоспроможності Франції та інших держав-учасниць в глобальному контексті. Однією з основних задач є реалізація реформи Європейського договору як стартової точки для модернізації об'єднання.

Методологічна основа дослідження європейської політики Франції базується на принципах об'єктивності, сутнісного аналізу та історичного

підходу. Принцип об'єктивності використовується для ретельного врахування всіх факторів, що впливають на формування цього вектору політики Франції, та аналізу цих процесів у їхній багатоманітності та складності. Цей принцип допомагає уникнути суб'єктивності та надає можливість формулювати об'єктивні висновки.

Принцип сутнісного аналізу дозволяє розглядати європейський напрям зовнішньої політики Франції як складний процес, що розвивається від загальних ознак до вивчення його структури та особливостей. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти контекст та динаміку розвитку європейської політики Франції на сучасному етапі.

Історичний підхід використовується для аналізу формування європейської політики Франції в історичному контексті. Враховуючи історичний розвиток, дослідження розглядає передумови та особливості реалізації європейського напрямку на сучасному етапі.

Застосування системного підходу дозволяє вивчити зовнішню політику Франції у взаємодії з загальноєвропейською політикою ЄС. Цей підхід визначає взаємовплив двох процесів: претензія Франції на лідерства в регіоні та розбудови багатостороннього партнерства.

Діалектичний підхід дозволяє розглядати відмінності у підходах урядів Франції до африканської політики в контексті викликів глобалізованого світу та виявляти суперечності у міжнародній спільноті.

Структурно-функціональний підхід аналізує структуру, функції та механізми формування зовнішньої політики Франції на різних напрямках.

Хронологічний метод використовується для вивчення історичних документів та їх порівняльного аналізу.

Ця методологічна база допомагає створити комплексний та об'єктивний образ європейського напрямку зовнішньої політики Франції.

Таким чином, аналіз концептуальних та методологічних основ європейської політики Франції, включаючи погляди вітчизняних та

зарубіжних експертів з європеїстики, дозволяє зробити висновок, що міжнародні відносини будуть продовжувати взаємодіяти через взаємодію різних явищ і процесів. Зазначається, що глобальне поле буде секторизовано на політично та економічно значущі регіональні системи, і кожен з таких секторів буде включати різноманітні форми політичної та економічної взаємодії держав. Особливо це стосується Європи, де регіональна інтеграція залишається лідером.

Важливим аспектом є дилема в реалізації європейської політики Франції, що полягає в конфлікті між політикою збереження лідерства в Європі та бажанням мати незалежність у зовнішній та безпековій політиці на рівнях регіону та світу. Фахівці визнають цю дилему та розглядають зовнішньополітичну діяльність Франції у контексті геополітичного лідерства та трансформації європейського політичного середовища.

Подальший аналіз вказує на те, що вирішення конфлікту між лідерством та незалежністю вимагатиме взаємодії між наднаціональними та національними політичними інститутами Європейського Союзу та підтримки всієї європейської спільноти.

У спеціалізованих дослідженнях в основному розглядаються ключові аспекти євроінтеграційної політики Франції, її роль в загальній європейській політиці безпеки, а також у галузі безпеки та оборони. Особлива увага приділяється ядерній політиці Франції, вивченню європейської політики країни з позицій політичних лідерів, а також аналізу зовнішньополітичних стратегій Франції.

У науковому дискурсі визначається традиція дослідження проблем франкознавства та зовнішньополітичної діяльності Франції в умовах глобалізації, що спрямована на вивчення та аналіз впливу Франції в новій архітектурі світового порядку.

Підкреслюється, що європейська компонента зовнішньої політики Франції залежить від трансформаційних політичних зрушень в Європі,

поглиблення процесів європейської інтеграції та взаємодії національних пріоритетів та концепцій європейського розвитку. Виділяється важливість усвідомлення ролі інтеграційного об'єднання в забезпеченні спільних і національних інтересів в умовах збурення стабільності міжнародного миру і безпеки, що може вплинути на європейський проект та суверенітет національних держав.

РОЗДІЛ 2.

ВИТОКИ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ

У період з 1989 по 1995 рік французька дипломатія опинилася в стані реакції на гострі геополітичні зміни, а не активної ініціативи, зберігаючи вірність системі минулого, хоча закликала до її змін. Початок нового президентського терміну Франсуа Міттерана виявився несподіваним у змінному контексті. Менш як через рік після його знову обрання виникли нові міжнародні проблеми. Головними подіями стали об'єднання Німеччини, розпад СРСР, і конфлікт в Перській затоці, що вплинули на політику Франції. Наслідки цих подій позначилися на міжнародній позиції Франції, навіть зробивши її одним з основних переможців «холодної війни» поруч зі СРСР. Міттеран вірив, що сильна Європа дозволить Франції знайти свій вплив у світі і протистояти глобалізації американського типу. Однак для цього потрібно було забезпечити збереження головної ролі країни у європейському будівництві. Об'єднання Німеччини стало ключовою проблемою, що порушила Ялтинсько-потсдамську систему і сильно вплинула на Європу, вимагаючи швидкої реакції Франції для збереження балансу сил.

Франсуа Міттеран, очевидно, не відчував прискіпливого бажання швидкого об'єднання. Він відносився до покоління, яке було перейняте «антинімецькими страхами». Проте він також розумів значення франко-німецького співробітництва у процесі європейської інтеграції та його особисті добрі відносини з Гельмутом Кодем, тому не хотів відверто протистояти цьому процесові. Французька дипломатія бажала хоча б сповільнити цей процес, якщо не могла його запобігти [25].

У період розпаду блокової системи, Міттеран намагався використовувати дипломатичні можливості Парижа для забезпечення

європейської стабільності та підтримки міжнародних позицій Франції. Одним з ключових інструментів у дипломатичному арсеналі була європейська інтеграція. Тому відносини між німецькою та європейською політикою Ф. Міттерана були нерозривно зв'язані.

Навіть при цьому Ф. Міттеран і його послідовники заперечували можливість того, що президент міг би бути противником цього процесу. Вони активно декларували своє бажання подолати розкол між Європою та Німеччиною. Більше того, будь-які антинімецькі погляди суперечили б планам розвитку франко-німецького партнерства у рамках європейської конструкції, зокрема планам створення європейського економічного союзу та впровадження європейської валюти [10].

Водночас, дійсно, дипломатичні кроки Міттерана залишали уявлення про те, що у нього була позитивна «стратегія супроводу». Франція намагалася забезпечити об'єднання певних гарантій, які стосувалися європейської стабільності та подальшої інтеграції. Ще в травні 1990 року, виступаючи перед Радою міністрів, Міттеран зауважив: «Те, що німці хочуть об'єднатися, це абсолютно логічно і нормально. Ми повинні враховувати це беззастережне бажання у нашій дипломатії» [25].

Після листопада 1989 року французька зовнішня політика сфокусувалася на трьох основних напрямках, викликаних німецьким об'єднанням та демократизацією в Східній Європі. Першим було забезпечення стабільності в Європі, включаючи підтвердження кордонів Одер-Нейсе та відмову Німеччини від ядерної зброї. Другим було поглиблення європейської інтеграції, особливо через франко-німецькі ініціативи щодо Європейського валютного союзу. Третій напрямок полягав у сприянні демократизації та економічній лібералізації країн Східної Європи.

Франсуа Міттеран, щоб збільшити міжнародний тиск на ФРН, зустрівся у березні 1990 року з керівником Польщі, генералом В. Ярузельським, щоб підтримати його щодо гарантій кордонів. Пізніше,

восени 1990 року, Гельмут Коль погодився підтвердити непорушність цих кордонів. Це рішення було ухвалене під час наростаючих протестів у НДР, занепаду східнонімецької марки та оголошення про створення валютного союзу між НДР і ФРН на основі західнонімецької марки. У лютому 1990 року в Оттаві було оголошено про проведення міжнародної конференції з питань німецького об'єднання, у якій взяли участь представники чотирьох переможних держав і обох Німеччин [10].

У рамках угод про конференцію міністрів закордонних справ, за формулою 4 + 2 (або, як вважав Коль, 2 + 4), з травня по вересень 1990 року відбулися чотири зустрічі, на яких Францію представляв Р. Дюма. На останній зустрічі в Москві 12 вересня 1990 року був підписаний договір про остаточне вирішення німецького питання. Третього жовтня 1990 року Німеччина була офіційно об'єднана.

Після цього фокус уваги французького уряду перейшов на питання європейської безпеки. У лютому 1990 року Ф. Міттеран висловив думку про «дивний і неприйнятний» існування в Єдиної Німеччині військ НАТО і Пакту Варшавського. У липні 1990 року Франція оголосила про повне виведення своїх військ з території ФРН. Це рішення було узгоджене з самітом НАТО в Лондоні, на якому обговорювалося зміцнення «європейської ідентичності» оборони альянсу в регіоні.

У нових умовах головним курсом Ф. Міттерана стало поглиблення європейської інтеграції у співпраці з ФРН. Французька дипломатія намагалася відвести ФРН від пангерманської ідеї на користь "європеїзму".

Франсуа Міттеран був важливою фігурою, яка змогла поєднати процес німецького об'єднання з активізацією європейської інтеграції. Під час «політики супроводу» він отримав згоду Гельмута Коля на ініціювання нового рівня європейської інтеграції - уведення єдиної європейської валюти та перехід від економічного об'єднання до політичного союзу. Це стало

реакцією на об'єднання Німеччини та відображенням прагнення Франції до збалансованого впливу у Європі [32].

Маастрихтський договір став головним успіхом зовнішньої політики Франції на початку 90-х. Цей договір, який поклав початок єдиної європейської валюти та підтримав створення єдиного політичного союзу, укладався під впливом і спільними угодами Міттерана та Коля.

Франція та Німеччина мали свої відмінності в європейському будівництві. Франція більше прагнула до економічного та валютного об'єднання, тоді як ФРН активно підтримувала прискорення політичного об'єднання, щоб відкласти створення єдиної валюти. Однак Міттеран був обережний стосовно надмірного федералізму у європейському будівництві, враховуючи інтереси національного суверенітету.

Поворот Ф. Міттерана до активізації політичного об'єднання країн ЄС став результатом прямого впливу німецьких подій. Цей рух підкреслив важливість спільної зовнішньої політики та безпеки як основної вимоги Франції.

Затвердження Маастрихтського договору було важливим кроком до формування «політичного союзу» ЄС, і це був результатом співпраці та узгодження між Францією та Німеччиною [10].

Ратифікація Маастрихтського договору у Франції стикалася з великими труднощами. Національні збори розгорнули полеміку стосовно внесення поправок до тексту договору, що ускладнювали його ратифікацію. Президент Міттеран вирішив звернутися до референдуму, бажаючи отримати схвалення нації для його європейського творіння. Проте лише 51% французів висловилися за ратифікацію договору на референдумі 20 вересня 1992 року.

Ініціативи Франсуа Міттерана мали глобальний вимір і спрямовувалися на зниження ризику міжнародних конфліктів, що виникли внаслідок розпаду соціалістичної системи в Центральній та Східній Європі. Франція прагнула

створити правові рамки для інтеграції колишніх країн соціалістичного табору у світове співтовариство з метою забезпечення стабільності в регіоні.

Міттеран мав намір підтримати новий східноєвропейський курс ще до свого переобрання на другий термін. Його візити до країн Центральної та Східної Європи були заплановані як підтвердження нового курсу, але стрімкі зміни в регіоні надали цій політиці нового змісту [35].

Важливо відзначити, що Міттеран відвідав країни Центральної та Східної Європи в обстановці невизначеності щодо шляху та швидкості демократизації у цих країнах. Його візити відбувалися в різний час, у той час як політична ситуація в цих країнах змінювалася.

Візит Франсуа Міттерана до НДР у грудні 1989 року був спланований заздалегідь і був розгляданий як демонстрація підтримки керівництва НДР. Однак цей візит також розглядався критиками президента як спроба підтримати режим НДР.

У 1989 році Франсуа Міттеран висловлював переконання, що постсоціалістичні країни не зможуть швидко вступити до Європейського економічного співтовариства без наслідків для себе економічно та без ризику для бюджету та інститутів ЄС. Він пропонував їх включити в "конфедерацію" політичного та юридичного характеру, де вони могли б обговорювати спільні питання. Міттеран бачив у Європейській конфедерації єдиний шлях стабілізувати ситуацію в перехідних країнах Центральної та Східної Європи.

У листопаді 1990 року, під ініціативою Франції, представники 34 країн-членів НБСЄ підписали «Паризьку хартію для нової Європи», яка містила демократичні та ліберальні принципи, призначені стати загальними для всіх країн континенту [35].

Щодо розпаду Югославії, позиція Франсуа Міттерана була двояка. Він підтримував федерацію та був проти розпаду, вважаючи це ознакою повернення до «Європи племен». Він також підтримував бажання Сербії

утримати федерацію від розпаду, бачачи в ній оплот стабільності на Балканах. Однак ця позиція зазнала критики як в самій Франції, так і за її межами.

У літі 1991 року, у зв'язку з розривом Югославії, Франсуа Міттеран підтримував ідею, що якщо неможливо зберегти федерацію, то слід обмежити процес дроблення та уникнути загострення ситуації. Він прагнув утримуватися від стороннього втручання та вважав, що Європа має відігравати ключову роль у розв'язанні кризи, оскільки США тоді ще не активно втручалися в югославські події.

На ініціативу французького президента у вересні 1991 року була створена Міжнародна арбітражна комісія з голів Конституційних судів або рад ФРН, Бельгії, Іспанії, Італії та Франції. Комісія встановила попередні умови для отримання визнання міжнародним співтовариством країнам колишньої Югославії. Проте ФРН визнала незалежність Хорватії і Словенії, ігноруючи рішення цієї комісії. Це визнання спричинило прискорення проголошення незалежності Боснії і Герцеговини [25].

У підсумку Франція відступила від власних ініціатив і зробила ставку на спільну європейську політику. Це стало наслідком тиску з боку Німеччини, яка виступала за визнання незалежності Хорватії і Словенії, вже наприкінці 1991 року.

Боснійська криза показала слабкість Франції в реалізації власних ініціатив та недостатність зусиль Європейського співтовариства для забезпечення безпеки на континенті. Це також підкреслило неефективність урегулювання конфліктів у Європі без американської присутності.

Перехід від «ери Міттерана» до президентства Жака Ширака породив очікування щодо змін у зовнішній політиці Франції. Однак, насправді, відмінності між соціалістами і «неоголлiстами» не призвели до суттєвих змін у зовнішній політиці. Головним напрямком залишалось європейське будівництво.

Після обрання Жака Ширака президентом Франції, він продовжив лінію зближення з НАТО, що свідчило про його лояльність до Сполучених Штатів. Проте було прийнято рішення відновити ядерні випробування на атолі Муруроа в Тихому океані, що стало одним з небагатьох нагадувань про політику генерала де Голя. Ці випробування, хоч і викликали протести держав Тихоокеанського регіону та світової громадськості, були завершені у 1996 році після виконання запланованої програми [66].

Внутрішні політичні зміни, зокрема поразка голлістської партії на виборах, впливали і на зовнішню політику Франції. Соціалісти намагалися нав'язати своє бачення зовнішньополітичних питань. Проте основний напрямок зовнішньої політики, що ґрунтувався на європейському будівництві, залишався сталим.

При Ніколя Саркозі, який став президентом у 2007 році, спостерігалися зміни в політиці. Він спрямовувався на реформування як внутрішніх, так і зовнішніх аспектів країни. Саркозі звертав більше уваги на міжнародну сферу та нерідко вдався до кроків, спрямованих на підтримку нової ролі Франції в світі.

Франція формує свою зовнішньополітичну стратегію навколо кількох ключових ідей, враховуючи постбіполярний світ. Країна позиціонує себе як члена «західної демократичної сім'ї», прихильника демократії та прав людини. Водночас Франція вважає, що умови змінилися, держави здійснюють більший вплив, а традиційні багатосторонні механізми втрачають ефективність. Тому вона шукає власні шляхи вирішення міжнародних проблем, відповідно до своїх інтересів [9].

Головні напрямки зовнішньополітичної діяльності Франції включають розвиток європейської інтеграції та співпрацю з ЄС, стосунки з США, зміцнення зв'язків з країнами Середземномор'я, діалог з Росією, співпрацю з різними регіонами світу (Латинська Америка, Африка, Азія) та участь у багатосторонніх організаціях.

Франція прагне відігравати роль «чинника рівноваги» в міжнародній системі, захищаючи свої національні інтереси та прагнучи стати провідним локомотивом європейської інтеграції. Європейський Союз залишається важливим для Франції, і країна прагне сприяти його розвитку, враховуючи позиції окремих країн та ЄС в цілому. У той же час Франція намагається стимулювати європейську інтеграцію та реалізацію Лісабонського договору.

В умовах невизначеності та нових загроз Франція активно розвиває відносини зі США, зберігаючи можливість проведення самостійної зовнішньополітичної лінії. Крім того, вона активно співпрацює з країнами Середземномор'я, щоб закріпити свої позиції в регіоні та підвищити вплив в ЄС.

Франція має традицію підтримувати розширення Європейського Союзу, вважаючи цей процес ключовим для створення впливового інтеграційного об'єднання. Однак, у деяких випадках, вона демонструвала обережність та розсудливість щодо прийняття нових країн у склад ЄС.

Франція була однією з країн, яка підтримувала розширення ЄС на всі країни Європи, за винятком певних випадків. Вона виступала проти надмірного прискорення процесу розширення з метою забезпечити ефективне функціонування інституцій ЄС та стабільність нових структур. Така позиція, з одного боку, мала на меті запобігти господарському колапсу та авторитарним режимам у нових країнах-членах. З іншого боку, це дозволяло зберегти рівновагу всередині ЄС, зокрема з урахуванням зростаючого потенціалу Німеччини.

Франційські лідери, зокрема Франсуа Міттеран і Жак Ширак, прагнули звільнити Європейський Союз від жорстких рамок, що передбачали автоматичне рівняння на США. Вони прагнули створити самостійний центр сили, здатний діяти незалежно від НАТО та власноруч забезпечувати безпеку та активну участь у світовій арені [10].

Жак Ширак, прийшовши до влади, активно підтримував розвиток європейської інтеграції, ставши спільно з Німеччиною мотором інтеграції. Він виявив гнучкість в підходах до розширення ЄС, показуючи підтримку вступу країн Центрально-Східної Європи. Зміцнення західноєвропейського ядра ЄС стало стратегічним кроком Франції для збереження балансу в Європі та уникнення переваги надмірно зростаючої ваги Німеччини.

Федералістські прагнення до поглиблення інтеграції у Європейському Союзі завжди були предметом спорів, зокрема між Францією та Німеччиною. Франція, спільно з Великобританією, виступала проти переходу від міжурядового співтовариства до наднаціональності, вважаючи важливим розвиток міждержавних органів Співтовариства.

Згідно з планом «трьох кіл», запропонованим Францією, існувало три сфери: перше - коло країн-членів ЄС, друге - зовнішнє коло партнерства, і третє - коло країн ЄС з посиленою солідарністю. Цей підхід був спрямований на створення посиленої солідарності між лідерами європейської інтеграції, зокрема між Німеччиною і Францією, з відкритою можливістю для приєднання інших країн [25].

Франція активно підтримувала створення Європейського економічного і валютного союзу (ЄВС) як засіб для зв'язування економічної міцності об'єднаної Німеччини в Європі. Це прагнення до ЄВС тісно пов'язане з реалізацією ідеї про "зв'язування" економічних можливостей об'єднаної Німеччини в Європі.

Щодо Жака Ширака, його уряд продовжив цей напрямок, підтримуючи ЄВС як спосіб поглиблення політичної інтеграції, що підкреслювало спільне бачення Франції та Німеччини про Європейський Союз.

Жак Ширак продовжував підтримувати Європейський економічний і валютний союз (ЄВС), оскільки він відповідав прагматичним та політичним мотивам. З прагматичного боку, він бачив це як можливість модернізувати

французьку економіку та зменшити бюджетний дефіцит за допомогою неоліберальних заходів.

За Маастрихтським договором, ще однією з сфер "поширеної співпраці" стало розроблення спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (СЗППБ). Проте у Франції виникали сумніви стосовно можливості втілення спільного курсу ЄС у міжнародних справах через відсутність єдиного переконання серед інших країн ЄС щодо необхідності створення власної оборонної моделі поза НАТО.

Більшість європейських партнерів Франції продовжували підтримувати американське лідерство в оборонних питаннях, вважаючи його відповідним для забезпечення їх безпеки. Франція намагалася зміцнити політичну та оборонну ідентичність ЄС, зокрема через франко-німецьку вісь, проте вона зіштовхувалася з опозицією Великобританії та інших країн, які були більш зацікавлені у збереженні привілейованого партнерства зі США та НАТО.

Франція розвивала ідею автономної європейської оборони та активно виступала за створення її системи. Це було пов'язане з великими геополітичними змінами, такими як зникнення "радянської загрози" у початку 90-х років, що відкрило простір для перегляду оборонної стратегії та реорганізації військових сил.

«Революція в обороні» Франції включала перехід до професійної армії та перегляд військово-стратегічної доктрини. Попередня стратегія трьох кіл, яка включала ядерну зброю і численну армію, була замінена ситуаційним підходом. Стратегічні пріоритети тепер полягали в розвитку швидкореагуючих сил, коаліційних операцій з союзниками, посиленні розвідки та професіоналізації армії [4].

В перехід до професійної армії входило створення корпусу для участі в миротворчих операціях та гуманітарних місіях, а також поступова відмова від обов'язкової військової служби. Такий підхід передбачав набір

добровольців за контрактом та різке зменшення регулярних військових підрозділів, крім жандармерії, які відповідають за внутрішній порядок.

Незважаючи на ці зміни, країни Європи на початку XXI століття не мали можливості самостійно забезпечити свої оборонні потреби та безпеку. Недолік коштів у космічній розвідці та транспортній військовій авіації перешкоджав їм стати самостійними відносно гегемонії США або створенню Європи як окремого світового центру сили. Франція спрямовувала свій євроатлантичний проект на пом'якшення цього дисбалансу, але це вимагало великих зусиль у науковій, фінансовій та організаційній сферах.

Наприкінці 90-х років Німеччина відклала фінансування спільної програми розвідувального супутника на кілька років, тоді як Великобританія відмовилася від спільного проекту будівництва авіаносців з Францією, обравши власні літаки для своїх авіаносців. Франція і Німеччина, які більш схильні до автономності європейської оборони, опинилися у складній ситуації через прив'язаність до євро, що вимагає чіткого контролю над державними витратами.

У кінці 90-х років Франція спостерігала за двома ключовими аспектами в Євросоюзі: розвитком спільної зовнішньої політики та політики безпеки та процесом розширення ЄС. Якщо розширення на схід відповідало головній меті європейського проекту - подоланню розколу у Європі та поширенню демократії на схід, то для Франції цей процес також піднімав питання фінансового тягаря, який країни-кандидати могли створити для ЄС [35].

Франція сприймала розширення як можливість збільшення ваги ЄС у світі, однак водночас усвідомлювала, що це створювало складнощі у функціонуванні ЄС з 27 членами. Під час свого головування у 2000 році Франція відіграла важливу роль у підготовці до розширення, підписавши договір у Ніцці, який відкрив двері для 10 країн-кандидатів та передбачав інституційні реформи.

Франція активно пропагувала своє бачення майбутнього Євросоюзу як єдиного етичного простору. Її позиція у санкціях проти Австрії, де було владне уряд з участю ультраправої партії, показала бажання наголосити на політичному характері європейської інтеграції. Проте, було помітно, що деякі країни-члени ЄС та країни-кандидати висловлювали несуперечливість щодо ідеї Франції щодо майбутньої політичної структури Європейського союзу.

Франція ставила на рівноправний союз держав-націй, натомість Німеччина підтримувала ідею європейської федерації. Ці погляди викликали неоднозначні реакції в середині французької політичної еліти та в самому ЄС. Хоча Франція підтримувала розширення ЄС для збільшення свого впливу, але зростаючі напруження в середині Союзу створювали загрозу для її лідерства та впливу [35].

На початку 2000-х років Франція брала активну участь у реформуванні Євросоюзу. Конвент, створений на саміті ЄС в Лакені в 2001 році, з метою розробки нової інституційної структури ЄС, очолив колишній президент Франції Валері Жискар д'Естен. Після півторарічної роботи Конвент представив проект конституції Європейського Союзу на саміті ЄС в Греції у 2003 році. Франція, через свого президента Жака Ширака, активно підтримувала ідею сильної та впливової Європи з власною конституцією, проте вважала, що Європейська Рада глав держав і урядів має залишатися центром прийняття стратегічних рішень у ЄС.

Франція продовжувала зміцнювати свої відносини з іншими країнами ЄС для компенсації дисбалансу сил у партнерстві з Німеччиною, зокрема, розвиваючи співпрацю з Іспанією та Італією. Щодо Великобританії, яка спочатку розглядалася Францією як "троянський кінь" США в Європі, після падіння Берлінської стіни її роль у євроатлантичних відносинах змінилася. Великобританія стала важливим фактором у європейській інтеграції, і

Франція співпрацювала з нею у багатьох аспектах, зокрема у сфері безпеки та оборони.

Франція також працювала над підтримкою різних ініціатив у Європі, таких як спільні військові операції з Великобританією в Боснії. Франко-німецький тандем, як реалізація прагнень Франції до «політичної Європи», також грав важливу роль, але водночас Франція шукала згоду з Великобританією у тих питаннях, де гальмувала співпраця з Німеччиною [40].

Ці спільні ініціативи та співпраця у європейських питаннях стали важливими для Франції у підтримці її лідерства та впливу у Європі.

Відхилення проекту Європейської Конституції французькими виборцями у травні 2005 року виявилось непередбаченим і для багатьох виявилось шокуючим. Президент Жак Ширак оголосив про намір провести референдум, впевнений в тому, що громадська думка схильна до підтримки об'єднаної Європи, спираючись на дані опитувань, де прихильники європейської інтеграції вигравали. Однак відмова французьких виборців стала результатом психологічного та культурного шоку, викликаного стрімким розширенням та поглибленням інтеграції.

Фактично, для Франції виникло питання не лише про поглиблення інтеграції, але й про пристосування вже існуючих учасників ЄС до стрімкого розширення на Схід. Євросоюз втратив свій динамізм та частково - керованість, що стало результатом розширення, що, як вважалося, було недобре продуманим, але необхідним. Після відхилення проекту конституції Франція більше не могла претендувати на роль локомотива європейської інтеграції.

Основними причинами відмови від конституції, вказані експертами, були складність тексту конституції та відчуття, що прийняття запропонованого проекту призведе до послаблення соціальних гарантій та зростання безробіття через прихід дешевої робочої сили з нових країн-членів

ЄС. Французькі виборці також вважали, що конституція не враховує їхніх повсякденних потреб і інтересів, віддаючи перевагу Єврокомісії. Також, зазначалося, що текст був складним та громіздким, що ускладнило його сприйняття.

Це було непросте період для ЄС після відхилення проекту Європейської Конституції французькими виборцями. Ніколя Саркозі намагався змінити ситуацію та запропонував ідею спрощеного документа для регулювання діяльності ЄС. Він активно пропагував цю ідею, намагаючись надати ЄС керованість та динамізм, і в цьому йому допомогла підтримка певних верств французьких виборців, які були за заходами щодо об'єднаної Європи. Ідеї Саркозі отримали підтримку в результаті виборів, коли він був обраний президентом з відповідною програмою реформування ЄС [27].

Після перемоги на виборах, Саркозі вирішив активно сприяти швидкій ратифікації «спрощеного договору» через парламент. Його позиція щодо повноправного членства Туреччини в ЄС також сприяла легітимізації нового проекту у Франції.

Після того, як документ був прийнятий, французьке керівництво оцінило його як позитивний крок вперед. Було оголошено, що його просування стане основною метою французького головування в ЄС у другій половині 2008 року.

Саркозі також пропонував створення Комітету мудреців ЄС, який мав оновити концепцію євроінтеграції та підготувати фундаментальну доповідь про майбутнє Європи. Однак цей комітет не займався питаннями інституційної реформи, фінансування чи реформування єдиної сільськогосподарської політики.

Питання розширення Євросоюзу, особливо щодо Туреччини, стало одним із складних питань для Франції. Саркозі виступав за надання Туреччині статусу асоційованого члена, проте заявляв, що це можливо лише після досягнення консенсусу з питань реформування. Франція розуміла, що

відкладення процесу розширення може вплинути на роль ЄС у світі, проте позиція була відносно негативною щодо членства Туреччини [28].

У той час Франція виявляла більш позитивне ставлення до можливого вступу балканських країн, зокрема Хорватії. Щодо Сербії, надання асоційованого членства могло вплинути на її позицію у справі Косова, де Франція підтримувала план Ахтісаарі, співпрацюючи з США і Великобританією.

Франція реагувала обережно на можливе прийняття до ЄС України, Грузії та Молдови. Французький підхід був заснований на «м'якій силі», намагаючись вказати цим країнам на те, що членство в найближчий час неможливе, але залишаючи цю можливість у віддаленій перспективі.

Саркозі активно працював над зміцненням відносин з Великобританією, спонукаючи її до більш активної участі у європейських та військово-політичних проєктах ЄС. Він також приділяв увагу відносинам з Іспанією та Португалією, які мали особливе значення для Франції. Крім того, він докладав зусиль для активної співпраці з країнами Центральної та Східної Європи, зокрема, Польщею, Болгарією, Угорщиною та Румунією.

Проблема об'єднання європейських країн у сфері безпеки та оборони була актуальною ще з часів початку євроінтеграційних процесів. Франція, особливо під керівництвом Ш. де Голля, пропагувала створення європейських оборонних структур для забезпечення самостійної ролі Європи на світовій арені. Проте впродовж XX століття ця ідея не отримала чіткого визначення, оскільки багато країн вважали, що будь-яке дублювання військових структур (на противагу існуючій структурі НАТО) призведе до втрат обороноздатності континенту, особливо перед радянською загрозою під час Холодної війни [4].

Наприкінці XX століття, з моменту закінчення Холодної війни та початку політичного об'єднання Європи, активізація процесу створення об'єднаної європейської оборонної політики почалася. Основні напрямки цієї

політики були визначені Маастрихтським та Амстердамським договорами, але дискусії про необхідність створення такої організації тривали. Важливою кроком була призначення посади Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки, колишнього Генерального секретаря НАТО Х. Солану.

Французька дипломатія сприяла самостійності Європи в сфері оборони, але зіткнулася з протидією з боку «атлантичного лобі» у ЄС, що складалося з Великобританії та держав «нової Європи». Великобританія виступала проти ідеї створення окремої європейської оборонної політики, вважаючи НАТО наріжним каменем європейської системи безпеки [47].

Лісабонський договір зв'язав спільну європейську оборонну політику з політикою оборони деяких держав-членів НАТО, що створило можливість узгодження цих двох позицій та запобігло конфліктам зі США.

Франція намагалася сприяти самостійності Європи в оборонній сфері, але багато країн ЄС не були готові до додаткових витрат на оборонні цілі, а також боялися порушити відносини зі Сполученими Штатами, які вважалися опорою західного світу.

Проблема міграції стала важливим аспектом європейської політики протягом 2000-х років. Європейські країни, разом із Сполученими Штатами, стали центрами притягання для мешканців країн «третього світу» ще з середини ХХ століття, коли Західна Європа потребувала робочої сили.

Країни Північної Африки та Близького Сходу, які колишнім часом були колоніями європейських держав, стали джерелом робочої сили для країн Європи. Незважаючи на спільний мовний простір і культурні зв'язки, процес асиміляції мігрантів був недостатньо успішним.

Після світової паливної кризи в 1970-х роках, економічне зростання в країнах Західної Європи сповільнилося, що зменшило потребу у додатковій робочій силі. У 80–90-х роках ХХ століття стали помітними негативні

наслідки неконтрольованої імміграції. Релігійні, культурні та соціальні відмінності зумовлювали складнощі у процесі інтеграції.

Змінився і характер міграційних потоків. Уряди країн Європи спрямувалися на зупинення робочої міграції, що призвело до зростання «родинної міграції» — переїзду родичів іммігрантів з історичної батьківщини для возз'єднання родини [60].

Створення Шенгенської зони наприкінці 1990-х років привело до вільного пересування населення в межах ЄС, що підкреслило потребу в єдиних стандартах міграційної політики в Європі.

У Франції, проблеми нелегальної імміграції відобразилися на підвищенні популярності ультраправого політика Ж.-М. Ле Пена на виборах 2002 року. Його участь у другому турі виборів мобілізувала французьке суспільство навколо діючого президента Ж. Ширака, якого сприймали як «менше зло».

Ніколя Саркозі активно підтримував ідею єдиної міграційної політики, запропонувавши французький досвід у цій сфері. Він пропонував зосередитися на вибірковій імміграції та співпраці з країнами-джерелами імміграції, але такі пропозиції не знайшли повного розуміння й прийняття в усіх країнах ЄС через суперечливість у поглядах на це питання.

Зазначення про важливість співпраці з країнами-джерелами імміграції та розробка спільних правил для імміграції у ЄС є важливими кроками в напрямку єдиного підходу. Проте, багато країн були обережні щодо передачі своїх прав на регулювання міграції на рівень ЄС, а також існувала опозиція до більш жорстких заходів, спрямованих на обмеження імміграції.

Події, пов'язані з "циганським питанням" та реакцією Єврокомісії та громадськості, демонстрували різні погляди щодо антиімміграційної політики та наголошували на важливості балансу між обмеженням та захистом прав іммігрантів.

Франсуа Олланд під час свого президентства визначив шість пріоритетів зовнішньої політики, зокрема три з них фокусувалися на Європі, а інші три — на регіонах поза межами Європи.

Щодо Європи, першим пріоритетом було стимулювання індустріального зростання та ринку праці, далі — впровадження галузевих програм для відновлення європейської економіки та нових соціальних та екологічних норм, і нарешті — формування спільного політичного бачення розвитку ЄС на основі демократії та суверенітету [56].

Франсуа Олланд, перебуваючи на посаді президента виступав за європейське будівництво. Його погляди суттєво розходилися з поглядами Саркозі, і він активно підтримував ідею Конституції ЄС. Однак після негативних результатів референдуму 2005 року він вважав це особистою поразкою. Він був категорично проти розпаду єврозони, вважаючи, що євро є загальним надбанням для Європи.

Олланд виступав із пропозиціями реформування ЄС, включаючи введення євробондів для фінансування інфраструктурних проектів та розширення можливостей Європейського інвестиційного банку. Його пропозиції сприйняли з певним побоюванням в Німеччині, оскільки вони могли створити нове фінансове навантаження для країн-донорів, зокрема для Німеччини.

Відносини між Францією та Німеччиною під керівництвом Олланда відрізнялися від підходу, який був за часів Саркозі. Олланд відмовився від практики зустрічей на вищому рівні перед самітами ЄС для узгодження спільної лінії, натомість обрав формат нарад трійки лідерів Франції, Італії та Іспанії [34].

При цьому, попри деякі поступки в напрямку співпраці, як от погодження принципу банківського союзу, реалізація цих ідей була затягнутою. Олланду також довелося піти на компроміс і прийняти європакт про бюджетну економію, відмовившись від запуску євробондів.

Туреччина не стала повноправним членом ЄС через низку питань, таких як визнання геноциду вірмен, а також відмова поширювати правила митного союзу на грецьку частину розділеного Кіпру, що стало причиною відмови Франції надати їй повноправне членство.

Французький зовнішньополітичний істеблішмент вважає, що глобалізація ускладнює європейським країнам, включно з Францією, проектування сили і стабільності без об'єднання їхніх можливостей і ресурсів. Звідси випливає рішуча підтримка Францією спільної зовнішньої та оборонної політики ЄС, незважаючи на її очевидні недоліки. Хоча цей принцип може суперечити французькому прагненню до незалежності та суверенітету, існує дуже мало питань у зовнішній політиці, щодо яких Франція не намагатиметься створити європейську коаліцію для розширення або посилення своїх власних дій.

І те, що стосується зовнішньої політики, є ще більш актуальним, коли мова йде про єврозону. У своїй промові пан Олланд закликав до "диференційованої інтеграції" в рамках єврозони та до формування економічного уряду, який фінансується з належного бюджету, а також до додаткової фіскальної та соціальної конвергенції між її економіками. Той факт, що французький президент наполягає на більшій європейській інтеграції в той час, коли Європа ще ніколи не була такою непопулярною серед європейських громадян, і у Франції також, багато говорить про те, наскільки вкоріненим є переконання французів у тому, що рух європейського проєкту назад може призвести до фрагментації Європи або ще більшого розпаду [30].

Цікаво, що зовнішню політику, особливо в європейських справах, де внутрішня і європейська політика переплітаються, стає дедалі складніше формулювати, коли внутрішня підтримка Європи є низькою, а французи відчувають сильне нездужання. У той час як президент Франції відіграє безпрецедентну роль у визначенні зовнішньої політики країни і розробці

рішучих ініціатив, його внутрішні критики вказують на те, що президенту важко бути настільки ж рішучим у питаннях внутрішньої політики.

Багато в чому міграційна криза в Європі ілюструє цю еволюцію Франції і Європи загалом. Криза привернула значну увагу на міжнародному рівні; у Франції політичні сили, ворожі до Європейського Союзу, такі як ультраправий «Національний фронт», використали таку ситуацію для того, щоб стверджувати, що Європейський Союз і Шенгенська угода, яка встановила вільне пересування людей між європейськими країнами, не здатні ефективно впоратися з кризою. Вони стверджують, що Франції було б краще відновити національний прикордонний контроль. На думку пана Олланда, навпаки, ситуація вимагає скоординованих європейських дій, а не односторонніх національних ініціатив, які б лише зіграли на руку євроскептичним силам [16].

Президент заявив, що зведення стін і колючого дроту навколо Європи суперечить проголошеним європейським цінностям і не зупинить імпульс міграції через «конфлікти, що лежать в її основі», зокрема, в Сирії. Він відстоював необхідність «реагувати на гуманітарні надзвичайні ситуації, організовувати прийом мігрантів і виконувати свої обов'язки щодо надання притулку, а також забезпечувати повернення мігрантів, яким було відмовлено, і боротися з усіма мережами контрабандистів» [5]. Після інтенсивних двосторонніх консультацій протягом останніх двох тижнів і візиту пана Олланда до Берліна 24 серпня, президент Франції та канцлер Німеччини Ангела Меркель висловили спільну підтримку ідеї Європейської комісії про постійне переселення шукачів притулку по всій Європі відповідно до національних квот. Хоча багато країн-членів ЄС, особливо з Центральної та Східної Європи, продовжують виступати проти цього механізму, об'єднана франко-німецька позиція може сприяти зближенню між членами ЄС в цілому, незважаючи на внутрішньополітичну чутливість кожної країни-члена.

Таким чином, європейська політика Франції залишалась основним вектором зовнішньої політики наприкінці 90-х років ХХ століття – на початку ХХІ століття. В умовах розпаду біполярної системи і формування інститутів об'єднаної Європи, Франція бере на себе роль локомотива цього процесу, змагаючись за лідерство з Німеччиною. За президенства Ф. Мітерана Франції майже вдалося закріпитися як ключовому гравцю, не зважаючи на певне несприйняття такого курсу французьким суспільством. При Н. Саркозі основний вектор уваги у зовнішній політиці було спрямовано на інші регіони, але питання безпеки та міграційної політики були основними на порядку денному європейської політики. Ф. Олланд, діяв в фарватері німецької політики А. Меркель, та не дивлячись на гучні заяви щодо бюджетування та інших аспектів взаємодії всередині ЄС його політика в цьому напрямку успіху не мала.

РОЗДІЛ 3. ЄВРОПА У ПОЛІТИЦІ Є. МАКРОНА

У 2017 році маловідомий на той момент для широкої громадськості Емманюель Макрон зміг перемогти завдяки вдало обраним гаслам. Варто зазначити, що він представляв себе як «модернізатора» економіки, ґрунтуючи свою програму на звільненні надто затиснутої державним регулюванням приватно-підприємницької ініціативи та створенні умов для швидкого вступу країни в «цифрову революцію». Водночас він критикував капіталізм, який, на його думку, досяг остаточного етапу, за недостатню соціальність та надмірну роль фінансового капіталу.

Прийшовши до влади з великим ентузіазмом у 2017 році, новий французький президент не просто виступав як молодий та амбіційний керівник країни, але й демонстрував свою волю реформувати ЄС у різних сферах та стати лідером об'єднаної Європи. Однак стратегічні помилки взаємодії з певними країнами, початковий недостатній авторитет, внутрішні проблеми та міжнародні фактори, які працювали проти Франції, перешкоджали Макрону повністю реалізувати свої цілі протягом першого терміну у президентському палаці. У роботі ми розглянемо особливості зовнішньої політики Макрона на початку його першого п'ятиріччя, оцінимо його досягнення та невдачі на міжнародній арені, а також визначимо завдання які він обрав на наступний президентський термін.

У своїй книзі «Революція», яка побачила світ у 2016 році, Еммануель Макрон виклав свою основну концепцію зовнішньої політики Франції, яку, з деякими виключеннями, він втілює й досі [36].

За результатами опитувань громадської думки, значна частина населення тужила за «величчю держави» Франції. Реагуючи на цю ситуацію,

Макрон запропонував своєрідне розуміння державності. З одного боку, Франція має вести свою політику на міжнародній арені, використовуючи свої переваги, такі як статус ядерної держави і постійного члена ООН, заморські території в Атлантичному, Тихому і Індійському океанах, сильну присутність в Африці та військові бази за кордоном (друге місце у світі після США).

З іншого боку, враховуючи обмеженість економічного, фінансового та військового потенціалу порівняно з глобальними «полюсами сили», насамперед США та Китаєм, Франція могла б успішно взаємодіяти у глобальній конкурентній боротьбі лише в межах нового «полюсу», яким має стати Європейський Союз. За цією концепцією стояв підтекст: навіть якщо Макрон покладав роль «двигуна» інтеграції на франко-німецький тандем, перелічені переваги Франції дозволяли їй претендувати на провідну роль. В цілому, вона могла розраховувати на використання ресурсів ЄС у власних інтересах [12].

У вересні 2017 року у своєму виступі в Сорбоннському університеті, який отримав великий відгук як у Франції, так і за кордоном, він суттєво описав програму перетворення Європейського Союзу на квазідержавне об'єднання. Він протиставляв націоналізму, суверенізму та протекціонізму ідею суверенітету, який може бути досягнутий лише через Євросоюз, закликаючи рухатися до нього у різних сферах, таких як оборона і безпека, промисловість, технології, особливо цифрові, виробництво продовольства та інше.

Цікаво, що перераховуючи ключі до суверенітету, він поставив на перше місце оборону, закликавши, зокрема, створити «загальну стратегічну культуру», «загальні сили втручання», спільну військову доктрину та загальний оборонний бюджет, і, в кінцевому підсумку, - автономний військовий потенціал «додатково до НАТО». Пізніше, як відомо, Еммануель Макрон перейшов ідею «європейської автономної оборони» і говорив про необхідність створення «європейської армії», яка захищала б ЄС від Китаю,

Росії, і навіть США. Багато шуму також викликало його заява про «смерть мозку НАТО» у листопаді 2019 року [12].

Також варто згадати, що у своєму виступі в Сорбонні Еммануель Макрон запропонував, щоб продемонструвати приклад іншим країнам-членам ЄС, об'єднати ринки Франції та Німеччини до 2024 року. На зміцнення тандему було спрямоване також пропозиція укласти новий міждержавний договір замість Єлисейського договору, укладеного в 1963 році Шарлем де Голлем і Конрадом Аденауером. Просування до об'єднання ринків наразі не спостерігається, а новий договір був підписаний у місті Аахен у січні 2019 року і за своїм змістом виявився значно скромнішим, ніж розраховував Еммануель Макрон. У цілому, однак, канцлер Ангела Меркель підтримала основні інтеграційні ініціативи Еммануеля Макрона, зокрема, після деяких коливань, в області оборони та безпеки.

Енергійність Еммануеля Макрона та прагматизм Ангели Меркель допомогли досягти певного прогресу на шляху до «європейської будівництва». Так, Європейський Союз схвалив пропозиції Макрона щодо створення в 2021 році спільного бюджету для єврозони (19 країн-членів із 27), який наразі досить скромний - 17 млрд євро на сім років. Це відображає початок реалізації концепції «двохшвидкісної Європи», яка дозволяє просувати інтеграцію, не звертаючи увагу на деяких незгодних партнерів, зокрема Польщу та Угорщину [6].

Важливим кроком на шляху інтеграції також було прийняття Європейською комісією та Європарламентом в 2018-2019 роках принципового рішення про створення Європейського валютного фонду (ЄВФ) для протистояння фінансово-економічним кризам. Хоча ЄВФ повинен співпрацювати з МВФ, однією з мет його створення є забезпечення більшої незалежності ЄС від МВФ та США. Пандемія затримала просування обох проектів, але якщо Макрон залишиться при владі, безсумнівно, він активно

сприятиме цьому процесу, особливо оскільки Франція очолює Раду ЄС з січня по червень 2022 року.

У сфері оборони можна відзначити отримання Європейським фондом оборони, створеним у 2017 році, бюджету в 7,9 млрд євро на наступні шість років для спільних військово-технічних розробок; збільшення кількості учасників та спільних проєктів у рамках укладеного в 2017 році угоди про постійне структуроване співробітництво в області оборони та безпеки (PESCO), до якої приєдналися 23 країни ЄС; створення в 2018 році у Парижі «ініціативи європейського втручання» - аналітичного центру, який вивчає майбутні «загальні сили європейського втручання»; відкриття в Парижі у 2019 році Розвідувального коледжу Європи.

Представляючи пріоритети французького головування в Раді ЄС 9 грудня 2021 року, Макрон підкреслив необхідність будувати «державу Європу», яка володіла б «стратегічним суверенітетом» у промисловості, технологіях та оборонних питаннях. Проте в самій Франції в останні часи зросли сувереністські настрої щодо ЄС. Багато французів вважають, що неоліберальний курс Брюсселя призвів до загострення соціальних проблем у країні, оскільки ЄС не зміг захистити від напливу мігрантів, особливо у французьких пригородах, де життя стало менш безпечним через велику кількість мешканців з міграційними коріннями [12].

На початку першого терміну Емманюеля Макрона у 2017 році у зовнішній політиці президент бажав розширити вплив своєї країни в Європі та зробити її провідним гравцем на континенті, замінивши певну роль Німеччини. Однак, невдачі в стратегічному плануванні з окремими країнами, обмежений авторитет на початку каденції, внутрішні складнощі та міжнародні фактори, що працювали проти Франції, завадили Макрону досягти поставлених цілей протягом першого терміну президентства.

Почнемо з програми Макрона на виборах 2017 року. У тій кампанії він представляв себе не лише як молодого й амбітного лідера Франції, а й як

ключового реформатора Євросоюзу. Він пропонував збільшення бюджету ЄС та створення спеціального суббюджету, за який голосуватимуть у спеціальному «парламенті», що складатиметься лише з членів Єврозони. Це повинен був контролювати спеціально призначений міністр економіки країн єврозони. Проте розробка цих пропозицій зупинилася на етапі їх вироблення [6].

Макрон дійсно активно підтримував питання безпеки в Європі, проте це виявилось більш успішним аспектом його політики в Європейському Союзі. Навіть у передвиборчій програмі президента цей аспект був згаданий мимоволі, більше на рівні підтримки європейських ініціатив, наприклад, створення Європейського оборонного фонду. Протягом п'яти років свого президентства Макрон активно підтримував самостійність ЄС у військових питаннях. Він постійно висував це питання на міжнародних форумах. Наприклад, ще у 2018 році він стверджував, що Європа не може повністю поклатися на США у справах безпеки. У наступному році він навіть заявив, що Північноатлантичний альянс, який очолює Вашингтон, фактично втратив свою стратегічну вагу. Однак спроби Парижа перенести увагу на проблему європейського суверенітету не зустрілись із повним злагодженням, або навіть зухвалістю, щодо дій деяких його союзників, зокрема Німеччини. Берлін в цих закликах Макрона бачив спробу французів відібрати лідерство на континенті, і тому був неохочим підтримувати ідею більш самостійної Європи [36].

Справді, співробітництво з Німеччиною було ключовим для Макрона протягом його першого президентського терміну. Навіть у своїй спробі стати важливим гравцем у Європі, він утримувався на другому плані, давши Берліну роль старшого партнера, який несе головну відповідальність за позицію об'єднаної Європи. Персональні відносини Макрона та фрау Меркель, яку він називав своєю наставницею в одній з останніх зустрічей у вересні 2021 року, відігравали важливу роль у цьому контексті. Загалом,

загальноєвропейське сприйняття Німеччини та її досвідченої канцлерки як неофіційного лідера всього Союзу вплинули на такий характер взаємин.

Проте після відставки Ангели Меркель Макрон виявився в новій ситуації. Це відкрило для нього нові можливості, особливо під час головування Франції в Раді Європейського Союзу від січня до червня 2022 року.

Макрон уважно використовував свій перший термін для вдосконалення політики ЄС у сфері безпеки та оборони. Стратегічний безпеково-оборонний компас, затверджений в 2022 році, був ключовим кроком у вирішенні цих питань. Він передбачав збільшення фінансування, спільні навчання та розвиток спільної кібер-, космічної та морської безпеки. Важливим було також відділення європейської безпеки від НАТО, розгляд його як партнера ЄС, а не головного фактора безпеки. Ця ідея стала більш реалістичною після війни в Україні, яка підкреслила потребу єдності та самозахисту ЄС [64].

Усе ж таки, Макрон зазнав певних обмежень у реалізації своїх ідей через незгоду з Німеччиною, основним партнером у Європі. Їхня несприйнятність ініціатив Франції у цих сферах перешкодила їхньому швидкому впровадженню.

Щодо відносин із США та Великою Британією, Макрон зіткнувся з конфліктами, що склалися менш задовільно.

На думку Е. Макрона, сьогодні ЄС змушений доводити успішність свого проєкту, на відміну від 1990-х рр., коли він був полюсом процвітання і здавався універсальною моделлю економічного і соціального успіху. Ультраліберальну модель глобалізації Захід просував по праву переможця в «холодній війні», і його опонентам також довелося робити ставку на силу. У «реальній політиці», де головну роль відіграє співвідношення сил, таким державам, як Франція, стає незатишно. 2000-ті роки були витрачені на консолідацію Заходу, коли потрібно було і «переплавити» народи колишньої комуністичної Європи, і надати нового сенсу існуванню НАТО. Під час

виконання обох завдань у розширеному ЄС посилюється вплив США. Дії Д. Трампа і Дж. Байдена показали, що єдність Заходу перед обличчям китайського проєкту глобалізації (як і перед обличчям Росії, Туреччини та Ірану) забезпечує насамперед американські інтереси, а європейські будуть враховані за залишковим принципом [34].

Відстояти свої інтереси Франція сподівається шляхом посилення мультилатералізму - вироблення солідарної політики всередині ЄС, щоб голос європейців у західному ансамблі був принаймні рівним голосу США, схильних до односторонніх дій. Е. Макрон переконаний, що тільки через сукупний потенціал ЄС (за умови, що Париж дасть потужний імпульс солідарним діям) може зміцнитися суверенітет Франції, «і він вимагає, щоб його реалізували колективно... Місце реалізації нашого суверенітету – Європа» [55], - заявив Макрон у першому виступі як президента. Ця заява фіксує кардинальне парадигматичне зрушення, зміну не тільки змісту поняття зовнішньополітичної могутності держави, притаманного національній традиції, а й пов'язаного з ним поняття «Європи-держави» (*la puissance de l'Europe*), що має народитися зі складення інтересів європейських держав-націй, об'єднаних у ЄС. Прихильність Європі держав-націй була відмінною рисою голлістської традиції в політиці Франції до останнього часу.

Реалізація інтересів Франції через зміцнення суверенітету ЄС - новий геостратегічний вибір Е. Макрона. Він означає: 1) розширення географічних рамок суверенних інтересів до кордонів ЄС; 2) обмеження державного суверенітету країн-членів у сфері внутрішньої політики відповідно до цінностей і соціальної моделі ЄС. Рішучість Е. Макрона зміцнити мультиплікаційну основу міжнародної ваги Франції була продиктована розумінням, що ЄС не потрапляє до кола світових лідерів, оскільки два конкуруючих проєкти глобалізації - американський і китайський - не передбачають самостійної європейської суб'єктності³. У 2019 р. Е. Макрон

посилив натиск на європейських колег, заявивши, що ЄС, «знесилений Брекзитом», стоїть «на краю прірви», і що «існує великий ризик того, що ми зникнемо геополітично, тобто не будемо більше господарями своєї долі» [34]. Він висловив переконання, що інтереси США і європейців різні хоча б тому, що Вашингтон не зацікавлений у європейському проекті.

Суверенітет як основа солідарної діяльності членів ЄС, наголосив Е. Макрон у своїй програмній промові в Сорбонні, - поки що не реальність, а мета, до якої Франція не може прагнути самотужки. Усвідомлюючи різноманітність інтересів членів ЄС, різний ступінь їхньої готовності замінити націоналізм мультилатералізмом, він запропонував повернутися до Європи різних швидкостей. Заздалегідь відкидаючи звинувачення у зарозумілості з боку нових членів, які з підозрою ставляться до ексклюзивних комбінацій «старих», Е. Макрон запропонував інклюзивний принцип «диференціації відповідно до амбіцій», тобто ступені залучення, який не передбачає ніяких інших умов членства, крім бажання брати участь. Вирішального імпульсу цьому руху має, на його думку, надати франко-німецька пара, для якої він запропонував особливу мету до 2024 р.: інтегрувати ринки двох країн, виробивши єдині правила до підприємств, зокрема загальне корпоративне право. Почати передбачається з транскордонної конвергенції на низці напрямів адміністративної та соціальної політики, у наданні публічних (тобто, державних) послуг: в охороні здоров'я, освіті, фінансово-економічній сферах [36]. В одному з інтерв'ю Е. Макрон назвав творців таких зв'язків посиленої солідарності «авангардом бажання», який поступово, завдяки спільним зусиллям, тягне решту членів ЄС наміченим лідерами шляхом – «рухатися далі з тими, хто хоче йти вперед, щоб нас не гальмували держави, які відмовляються йти швидше і далі» [36]. Сказане можна віднести до зовнішньополітичного кредо Макрона загалом. Франко-німецький тандем у 2017-2018 рр. переживав не найкращі часи (насамперед через внутрішньополітичні труднощі А. Меркель). Канцлерка не соромилася

говорити про розбіжності, заявляючи, що між Берліном і Парижем «існують протиріччя (confrontation) і відмінності в менталітеті», на що Е. Макрон вдало відреагував, назвавши цю «конфронтацію» «плідною» (confrontation féconde) [64]. Але невдовзі «фактор Трампа», який продемонстрував небажання зважати на інтереси європейців, насамперед Німеччини, його політика нав'язування європейським компаніям екстериторіальних санкцій кардинально підвищила зацікавленість ФРН у зміцненні суверенітету ЄС, за що ратував Е. Макрон. У результаті народилися два франко-німецькі документи: Мезеберзька декларація (червень 2018 р.) і Аахенський договір (січень 2019 р.). У Мезеберзькій декларації, забарвленій в алармістські тони, йшлося про те, що будь-які неузгоджені дії щодо відбиття викликів, які стоять перед усім ЄС, з боку країн-членів на національному рівні «ведуть до провалу та поділу» [31]. Виступаючи на підписанні Аахенського договору і сподіваючись на розширення подібного формату, Е. Макрон говорив про дві «дорослі нації, які живуть у мирі та дбають про майбутнє своїх народів», які можуть багато чого виграти від подібної конвергенції, здатної помножити їхні успіхи у вирішальних сферах і зрештою тільки посилити їхню незалежність. Синергія інтересів двох найбільших донорів Спільного бюджету ЄС у перспективі формування Спільного бюджету єврозони дасть їм додаткові важелі для переконання норавливих партнерів усередині ЄС, допоможе відмовитися в чутливих сферах від обмежень консенсусу. Це також могло б розв'язати проблему, яка від народження Німецької імперії в 1870 р. становить предмет французької рефлексії, чому Німеччині вдається бути сильнішою за Францію. У просуванні спільних ініціатив Е. Макрон зміг спертися на німецьке головування в ЄС (2-ге півріччя 2020 р.). Підбиваючи його підсумки, А. Меркель охоче посилювалася на узгодженість їхніх дій. Німеччина в умовах коронакризи залишила табір «ощадливих» і реалізує німецько-французьку ідею створення Європейського фонду відновлення економіки, дотації якого надаються за принципом солідарності країнам, які

найбільше цього потребують, що працює на образ «Європа – захисник» [34]. Під час підписання Аахенського договору Е. Макрон закликав терміново реагувати на кризовий стан соціальної сфери, зазначивши, що головна загроза європейцям «походить не від сусіда, а ззовні, а також зсередини: народжується в наших суспільствах із гніву». Європейська пара, таким чином, може подати приклад, як інтеграція сприяє розв'язанню соціальних проблем. Судячи з висловлювань канцлера ФРН, з президентом Франції їх об'єднує тривога за майбутнє і прихильність ліберальній і демократичній моделі ЄС.

Як і Е. Макрон, А. Меркель із жалем констатувала, що у відповідь на успіхи Китаю, жалюгідні наслідки «Арабської весни», страшні терористичні атаки на кшталт 11 вересня 2001 р., піднесення Туреччини та Росії «до сих пір ми [європейці] не змогли представити стовідсоткового доказу того, що система, заснована на свободі, перемагає», а подібні сумніви руйнують ліберальний консенсус між країнами ЄС і всередині його членів [31]. Почасти це мав на увазі Е. Макрон, коли попереджав, що не слід дозволяти «процвітати тим, хто зсередини підриває європейський проєкт» (натяк на Польщу, Румунію, Угорщину), відмовляючись від ліберальної толерантності на користь «традиційних» цінностей і національної замкненості, в яких вони вбачають запоруку збереження своєї ідентичності. Тим сильніша рішучість Макрона і Меркель захищати цю модель, і тут у франко-німецькій парі торжествує згода. Протидіяти небезпеці громадянського розколу і кризи європейської системи цінностей пара має намір через нарощування і фінансування антикризових, захисних механізмів та інститутів ЄС (Спільного бюджету ЄС і Фонду відновлення економіки ЄС) [12].

Ці заходи покликані вберегти основи ідентичності ЄС, які і Е. Макрон, і А. Меркель вбачають насамперед у обстоюванні цінностей демократії та свободи, прав людини всередині ЄС і зовні. Усвідомлення, що ці цінності не всіма центрами сили визнані універсальними і що це підриває внутрішній

консенсус ЄС (і між його членами, і в громадянських суспільствах), стало тривожним відкриттям ХХІ ст. На Мюнхенській безпековій конференції у 2020 р. Е. Макрон констатував: «П'ятнадцять років тому ми думали, що наші цінності універсальні, що ми довго домінуватимемо у світі, що ми домінуємо в технологічному та військовому плані. Коли я зазираю на десять чи п'ятнадцять років у майбутнє, бачу, що ми зіштовхнемося з іншими проектами та іншими цінностями, які набирають сили» [12].

Забезпечення власної безпеки названо Е. Макроном першим із шести складових програми посилення європейського суверенітету. Він намітив прорив у просуванні єврооборони і у 2019 р. зміг констатувати, що за два його роки при владі Франція і Європа просунулися більше, ніж за весь час із 1950-х: на основі франко-німецького тандему з листопада 2017 р. реалізується Постійне структуроване співробітництво ЄС з питань оборони (PESCO), до якого долучилися 25 держав ЄС26, створений Європейський фонд оборони (2019 р.), запущено проєкт Європейської ініціативи втручання (E12). Причини успіху цих ініціатив у тому, що однією з головних перешкод французьким планам перетворення ЄС на самостійний полюс сили, на «Європу-державу», крім стійкої протидії США, була слабка зацікавленість «ощадливих» європейських партнерів, які не погоджувалися витратитися на оборону. Німеччина загалом поділяла цю позицію, але парадоксальним чином саме вона стала причиною серйозного зіткнення з Д. Трампом, що ускладнило відносини зі США і змінило мотивацію А. Меркель. Поведінка Трампа на першому ж для нього саміті НАТО 25 травня 2017 р., де він критикував європейців за недостатні витрати на оборону і пригрозив тим, хто не захоче докладати додаткових зусиль, не розраховувати на гарантії США, насамперед була адресована Німеччині [63].

Після повернення до Вашингтона Д. Трамп підтвердив вірність ст. 5 Північноатлантичного договору, однак його заяви змусили А. Меркель замислитися над вибором пріоритетів: автономна «єврооборона»,

спираючись на можливості ЄС, але власним коштом, або гарантії безпеки з боку США/НАТО, але за умови підпорядкування їхнім інтересам. Висновком стали слова канцлера, що європейцям пора перестати покладатися на допомогу ззовні; дали імпульс франко-німецькому співробітництву у виробництві озброєнь - спільному розробленню нових типів танків і бойових літаків. Загальні ініціативи з єврооборони були підготовлені дуетом двох колишніх міністрів оборони - У. фон дер Ляєн і Ж.-І. Ле Дріана. Те, що перша у 2019 р. очолила Єврокомісію (ЕК), а другий - МЗС Франції, додало ініціативам додаткової динаміки. Розроблений ними спільний документ «Оновлення спільної політики безпеки та оборони: на шляху до всебічної, реалістичної оборони в ЄС, що заслуговує на довіру» ліг в основу «Глобальної стратегії зовнішньої політики і політики безпеки ЄС» 2016 р.

Посиленню франко-німецького тандему багато в чому сприяли обставини європейських виборів 2019 р., де партіям Макрона і Меркель, усьому ліберальному табору всередині ЄС протистояли євроскептики правопопулістського спрямування. З одного боку, це ускладнювало відносини з країнами, в яких вони перебували при владі, оскільки в боротьбі за виборця Е. Макрону доводилося робити різкі заяви на адресу своїх ідейних супротивників. З іншого боку, підсумки виборів продемонстрували брак можливостей франко-німецької пари, щоб за підсумками виборів до ЄП зміцнити своє лідерство просуванням на керівні посади близьких кандидатів [26].

Попри побоювання у зв'язку зі зростанням впливу націоналістичних популістських сил у низці країн, кінцеві підсумки виборів до ЄП і зміна керівників основних інститутів ЄС виявилися радше успішними для переконаних європеїстів. Обрана головою ЕК У. фон дер Ляєн, прихильниця А. Меркель, до того ж франкофонка, хоча й була названа у ФРН одним із найслабших міністрів оборони через невміння або небажання домогтися збільшення бюджету бундесверу, є ентузіастом ідеї автономної європейської

оборони. Головою ЄЦБ стала экс-міністр фінансів Франції К. Лагард, яка 8 років очолювала МВФ, що закріпило переважання франко-німецької пари в євроні. Те, що на чолі зовнішньої політики ЄС поставлено главу МЗС Іспанії Ж. Борреля. Боррель, залишало центр європейської політики в Середземномор'ї - осередку французької політики сусідства. Головою Європейської ради став бельгійський прем'єр-міністр Ш. Мішель, також франкофон, переконаний федераліст, а відтак прихильник перетворення ЄС на самостійний центр сили. Італійський соціаліст Д.-М. Сассолі на чолі ЄП - провідник євроінтеграції та опонент італійських євроскептиків - сприяв подоланню кризи франко-італійських відносин, яка розпочалася 2018 року.

Захищаючи «Європу цінностей», Е. Макрон так прокоментував урядову кризу в Італії у зв'язку з добровільною відставкою правого популіста М. Сальвіні: «Якщо ви вступаєте в угоду з крайніми правими, ви неминуче їм програєте». Утім, формування на початку 2021 р. уряду на чолі з колишнім головою ЄЦБ М. Драгі повернуло переконаних демократів та європейців до керівництва італійською політикою, знявши базові розбіжності з Парижем. Таким чином, незважаючи на Брекзит і навіть завдяки йому (він показав витрати, з якими зіштовхнеться країна, якщо забажає наслідувати приклад Великої Британії), наступ євроскептиків у політиці ЄС вдалося зупинити [31].

Водночас із 2017 р. стало очевидно, що «авангард бажання» з прогресистів-лібералів усередині ЄС не підтриманий більшістю його членів, націоналістичні настрої посилюються, і насамперед це стосується до країн, націлених на будівництво власної оновленої моделі держави-нації. Нові члени ЄС не за тим «втекли» від «імперії Кремля², щоб підкоритися диктату Брюсселя чи франко-німецької пари, а у воєнно-політичній сфері довіряють лише американським гарантіям безпеки. Електоральні перемоги популістів-євроскептиків у самій Франції, а також у Нідерландах, Італії, Австрії, Іспанії,

Греції стали показником кризи європейської суспільної моделі, якої дотримується Е. Макрон [31].

З часів Ж. Ширака в столицях країн ЦСЄ схильні підозрювати Париж у зарозумілості і болісно сприймають будь-які повчальні висловлювання французьких лідерів. Так сталося і з Е. Макроном, який у серпні 2017 р. відвідав, подібно до Д. Трампа, країни східного флангу ЄС, але результати поїздки Е. Макрона були зворотні очікуванням. Виступаючи у Варні, Е. Макрон виклав претензії до країн, які вступили до ЄС після 2004 р., зокрема, звинувативши польський уряд у недотриманні європейської директиви про «переміщену робочу силу», яка приписує іноземним робітникам зі сходу ЄС (де соціальні гарантії та оплата праці нижчі, ніж у західних і північних країнах) відмовитися від «соціального демпінгу», який створює для них переваги під час найму. Це, на його думку, є ще однією помилкою Варшави, яка з багатьох питань розходиться з курсом ЄС. Е. Макрон закликав Польщу та інші країни ЦСЄ відмовитися від націоналістичної міграційної політики. Після виборів до ЄП ідеологічні розбіжності між прогресистом-Макроном і популістами-націоналістами могли відійти на другий план перед прагненням французького президента залучити до спільних дій різномірні в політичному плані країни: це оборона і безпека, енергетика і клімат, економічна і промислова політика ЄС [26].

Двосторонні зустрічі покликані були зменшити напруженість у відносинах із державами ЦСЄ, де при владі перебувають націоналісти-популісти. У жовтні 2019 р. Е. Макрон запросив до Єлисейського палацу свого «ідеологічного противника», прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана. Орбана, зацікавленого на тлі кризи мігрантів у зміцненні зовнішньої безпеки ЄС і, відповідно, в проєкті європейської армії та ініціативах Макрона щодо посилення прикордонної служби ЄС FRONTEX. Потім у лютому 2020 р. Е. Макрон здійснив офіційний візит до Польщі, де його прийняв президент А. Дуда. Прагнучи згуртувати членів ЄС навколо спільного проєкту,

Е. Макрон намітив до кінця свого мандата відвідати всі 27 країн ЄС, і Польща стала в цьому списку 21-ю. За нею пішли країни Балтії. На тлі політичної кризи в Білорусі, до якої було залучено її балтійських сусідів, Польщу і Росію, що загрожувало загостренням міжнародної ситуації на східному кордоні ЄС, восени 2020 р. Е. Макрон відвідав Литву і Латвію. З моменту візиту Ж. Ширака до Вільнюса у 2001 р. французькі президенти мало цікавилися балтійськими партнерами. У цьому випадку було ухвалено тристоронню франко-литовсько-латвійську декларацію про захист демократії та протидію атакам в інформаційному просторі [12].

Окреме питання - активне військове співробітництво Франції з країнами Балтії в рамках посилення військової присутності НАТО поблизу кордонів Росії. Участь у ній добровільна, і завдяки їй Франція прагне водночас продемонструвати надійність безпекових гарантій, які можуть надати члени ЄС, та втримати ситуацію в субрегіоні від небезпечного загострення, відновивши діалог із Росією. Водночас Е. Макрон пообіцяв, що подібний діалог, який вже веде Франція, буде прозорим і з повагою до інтересів держав Балтії [12]. У тому, що стосується Росії, президент Франції не домігся підтримки. Розширення 2004 р. внесло дисгармонію в ЄС і зажадало занадто багато компромісів з боку "старих" членів. Франції не вдається примирити європейську єдність з однією з колишніх основ її помітного становища в західному ансамблі - особливими відносинами з Москвою.

Усередині ЄС, таким чином, Франція і ФРН опиняються в двоїстому становищі: визнаючи за ними роль, а отже, обов'язки донорів і лідерство у фінансових питаннях, уряди країн-членів, передусім, ЦСЄ, не погоджуються ні з їхнім моральним лідерством, ні із зовнішньополітичним курсом, зокрема й із проблемами європейської безпеки та стосунків із Росією. Питання загальноєвропейської безпеки вони вважають за краще залишати США, не вважаючи за необхідне розширення регіональних горизонтів до глобальних

масштабів. При цьому не можна не помітити, наскільки позиція нових членів змінила вектор розвитку ЄС, а разом з ним і геополітичні горизонти Франції, перш за все, у ставленні до Росії.

З урахуванням того, що внутрішні реформи і перезапуск європейського проекту спочатку були свого роду двома сторонами однієї медалі, криза «жовтих жилетів» змусила президента Макрона зосередитися насамперед на внутрішніх проблемах країни. Для заспокоєння ситуації потрібно було терміново вжити заходів економічної підтримки протестних верств населення, які обійшлися французькій скарбниці в суму понад 10 млрд євро. Ці рішення поставили хрест на одній із головних цілей уряду - скороченні дефіциту держбюджету, який за підсумками 2018 р. істотно перевищив прийнятий у ЄС критерій у три відсотки ВВП. Виникло закономірне запитання: чи можна серйозно ставитися до французької програми перебудови Євросоюзу, якщо керівник країни не здатний реформувати країну відповідно до стандартів ЄС? [12].

Примітно, що в аносованих у грудні 2018 р. загальнонаціональних дискусіях про шляхи подальшого розвитку країни питання європейської інтеграції не фігурували в запропонованому порядку денному. Таким чином, криза «жовтих жилетів» завдала сильного удару по європейських амбіціях Макрона. Послаблення позицій французького президента до того ж сталося в найбільш невідповідний момент - у країні розгорталася кампанія з виборів до Європарламенту в травні 2019 р. Правляча більшість на чолі з партією «Республіка на марші» небезпідставно побоювалася провалу, що загрожувало остаточно підірвати макроновицькі плани з реформування ЄС. У рамках передвиборчої кампанії, прагнучи пожвавити інтерес до свого проєкту, французький лідер вважав за потрібне безпосередньо звернутися до громадян ЄС. 3-4 березня 2019 р. у провідних європейських газетах було опубліковано статтю-маніфест «За європейське відродження», в якій він позначив головну загрозу Європі - наростаючий вплив націоналістичних сил,

здатних зруйнувати єдність Євросоюзу. «Націоналісти помиляються, вважаючи, що вони захищають нашу ідентичність, ратуючи за ослаблення єдиної Європи. Насправді це європейська цивілізація нас об'єднує, захищає і забезпечує свободу» [31]. Загалом звернення Макрона, що містило десяток конкретних пропозицій щодо поглиблення європейської інтеграції, повторювало основні пункти його початкового «європейського проєкту». Характерно, що як досягнення за майже два роки реалізації своєї європейської програми автор статті згадав тільки про «значний прогрес» у сфері оборони та безпеки.

Незважаючи на невдалу передвиборчу кампанію, керівництво якою доручили колишньому держсекретареві з європейських справ Наталі Луазо, макронівці несподівано показали гарний результат, поступившись своїм головним суперникам – «Національному об'єднанню» - лише менш як відсотком голосів. Успіх можна пояснити, ймовірно, не стільки ефектом опублікованого маніфесту, скільки правильно обраною тактикою - розширенням електорального списку «Республіки на марші» за рахунок популярних представників громадянського суспільства. У результаті представники списку партії влади отримали 21 мандат у Європарламенті. На базі групи Альянсу лібералів і демократів за Європу (ALDE) вдалося створити нову парламентську фракцію під назвою «Оновлення Європи» («Renew Europe») - третю за чисельністю (110 депутатів) після Народної європейської партії (PPE) і соціал-демократів (відповідно 180 і 150 місць у ЄП). Біпартизм у ЄП в особі PPE і соціал-демократів уже не міг відігравати системоутворювальну роль, що підвищувало ймовірність формування різноманітних коаліцій ad hoc для розв'язання конкретних питань європейської інтеграції [31]. Таким чином, новий розклад політичних сил у ЄП у принципі дозволив президенту Макрону сподіватися на підтримку своїх реформістських зусиль. Щоправда, різнорідна фракція «Оновлення Європи», в якій сильні позиції лібералів, судячи з усього, не стала надійною опорою

для європейської політики французького керівництва. Тим паче, що через політичні помилки все тієї ж Наталі Луазо, французам навіть не вдалося очолити цю фракцію.

Оновлення керівних органів Євросоюзу, розробка нових програм розвитку ЄС скоригувало і макронівські плани з реформування Європи. Париж був змушений відсунути вбік неоднозначно сприйняті ініціативи в галузі економіки та фінансів, особливо щодо створення бюджету зони євро, і зробити акцент на підтримці пріоритетних напрямів розвитку Євросоюзу, таких як питання екології, цифровізації, штучного інтелекту, зеленої енергетики тощо.

Пандемія COVID-19, що вибухнула у 2020 р., стала небаченим раніше випробуванням для всього світу, зокрема для країн ЄС. "Ідеальний шторм", виявив вузькі місця як окремих європейських держав, так і Євросоюзу загалом. Подолання пандемії та викликаних нею найсильніших кризових явищ у соціально-економічній сфері стали абсолютним пріоритетом. Екстраординарні обставини не могли не позначитися на подальшій долі «європейського проєкту», який фактично було поставлено на паузу. Нова реальність, рух до пост-відомої Європи зажадала його актуалізації, висування нових пріоритетів у тісній координації, передусім із німецькими партнерами [12].

Підбиваючи попередні підсумки чотирирічної реалізації «європейського проєкту» Макрона, не можна не звернути увагу на головне - великий контраст між масштабними планами з "порятунку Європи" та їхніми скромними результатами. Справді, крім зрушень у сфері політики оборони та безпеки, посилення прикордонної служби ЄС, згоди Німеччини на створення бюджету зони євро (щоправда, значно урізаного порівняно з французьким варіантом), а також перегляду директиви, що стосується «відкріплених працівників», чимало інших французьких ініціатив залишилися на папері, не

знайшли одностайного схвалення або опинилися, у кращому разі, в підвішеному стані.

З такою «незадовільною оцінкою» Париж навряд чи міг би примиритися. У липні 2020 р. саміт ЄС ухвалив план спільного фінансування відновлення економіки країн-членів розміром у 750 млрд євро. За оцінками французького керівництва, це рішення стало історичним і підтверджує перехід на новий етап європейської інтеграції. Але не треба забувати, що ухвалення цього плану, по-перше, не входило до «європейського проекту» французького президента і пояснювало це тим нялося надзвичайними обставинами, пов'язаними з пандемією COVID-19. По-друге, досі залишається чимало запитань, що стосуються механізму надання субсидій і кредитів і, тим паче, їх погашення [31].

Якщо уважніше подивитись на «успішні сфери» проекту Макрона, то насправді виявиться, що і тут картина складається не найоптимістичніша. Так, в умовах економічної кризи, спричиненої пандемією, довелося істотно урізати фінансування європейського оборонного фонду, що ставить під сумнів плани спільного виробництва озброєння і військової техніки¹. Виникли проблеми з реалізацією франко-німецьких програм зі створення перспективного винищувача і танка. Рішення Бельгії, Нідерландів, Італії, а також Польщі про закупівлі американських винищувачів F-35 завдало серйозного удару по реалізації проекту створення європейського винищувача нового покоління. Невдалими виявилися європейські консультації про майбутнє Європи, на проведенні яких наполягав французький президент. Причини труднощів і невдач, з якими зіткнулася реалізація французького європейського проекту, можна пояснити форсмажорними обставинами - пандемією. Але ж проблеми виникли ще до COVID-19, що дає змогу говорити про дефекти і нереалістичність початкових задумів французького лідера.

Насамперед, на думку низки французьких політологів, рівень французьких амбіцій явно не відповідав настроям більшості партнерів по ЄС2. Дійсно, кількість пропонованих реформ, що перевищила п'ять десятків, не була підкріплена якимось планом чи механізмом їхньої реалізації. Усе це нагадувало значною мірою політичні заклики, заклинання про необхідність будь-що-будь домогтися «європейської суверенності» ледь не за всіма важливими напрямками життя європейського суспільства - від охорони кордонів до систем освіти. Причому тут і зараз. Наполеонівські плани французів якщо й не лякали партнерів по ЄС, то викликали в них сумніви, а часом і роздратування. Французькі амбіції, надмірна активність, так і не вичерпане прагнення бачити в Євросоюзі свого роду «велику Францію» контрастували з традиціями і сьогоденними реаліями Євросоюзу [31]. «Функціонування Євросоюзу ґрунтується на старанному досягненні компромісів між різноманітними акторами, - вважають французькі політологи Ів Берточіні і Тьєррі Шопен. - Реального лідерства в ЄС сьогодні не досягти гіперактивністю і волюнтаризмом, революційними ідеями «перебудови Європи» або «європейського відродження», які висуває нетерплячий французький лідер". На відміну від Макрона, більш прагматичні європейські партнери вважали за краще діяти поступово, обачливо.

До числа негативних чинників, що гальмували французькі ініціативи, зараховують також нездатність Парижа створити й спертися на можливі політичні коаліції всередині ЄС укупі з непродуманою комунікаційною політикою, хоча з такою тезою можна погодитися лише частково. Справді, резонансні заяви Макрона на кшталт «смерті мозку НАТО», «різношвидкісної Європи», блокування Парижем рішення більшості країн ЄС (наприклад, із приводу початку переговорів про вступ до Євросоюзу Албанії та Північної Македонії) та інші особливі позиції щодо низки питань явно не сприяли появі прихильників, які підтримують ідеї французького президента. Це стосувалося насамперед відносин із країнами Центральної та Східної

Європи, яких дратувала критика на свою адресу з берегів Сени (особливо «неліберальні демократії» - Угорщину та Польщу). Французам не вдалося заручитися підтримкою неформальної групи середземноморських країн - MED71. Прихід до влади коаліції «Ліга п'яти зірок» в Італії та безпрецедентне протистояння Макрона з Маттео Сальвіні (справа дійшла до відкликання послів) - усе це послабило позиції Макрона як лідера Південної Європи. Ймовірно, можна дорікнути французькому президенту і в тому, що він дещо переоцінив зацікавленість німецьких партнерів у безумовній підтримці своїх реформаторських ініціатив. Водночас наївно припускати, що французи, як і німці, не зважали на зміни балансу сил усередині ЄС після історичного розширення [12].

Візити Макрона на початку 2020 р. до Польщі, потім у 2021 р. до країн Прибалтики, під час яких він постарався розвіяти занепокоєння «нових європейських лицарів холодної війни» щодо закликів Парижа до діалогу з Москвою і заручитися підтримкою свого європейського курсу, є тому підтвердженням. Цілком очевидно, що, незважаючи на складнощі сучасного етапу відносин Парижа і Берліна [12], франко-німецький тандем зберігає унікальну роль локомотива європейської інтеграції, тим паче - після брекзиту. Саме тому "європейський проєкт" Макрона був представлений насамперед на суд головного партнера Парижа.

Нарешті, пробуксовка французького проєкту реформування Європи пояснювалася сумнівністю головної ідеї Макрона про «європейську суверенність». Адже в класичному розумінні суверенність передбачає наявність держави і нації. Європейський союз не є державою, не існує і європейської нації. В інтерв'ю електронному виданню *Le Grand Continent* Макрон визнав, що поняття «європейського суверенітету» не дуже коректне і що точніше було б говорити про «стратегічну самостійність» Європи [26].

Вищезазначені чинники, що ускладнили реалізацію амбітних планів Парижа з реформування ЄС, можна віднести, швидше, до числа тактичних

прорахунків у європейській політиці Макрона. Складнощі, з якими зіткнувся французький лідер під час просування свого проєкту, пояснюються глибинними історичними причинами, відмінністю стратегічного бачення ролі Європи у світі, насамперед, між Францією та Німеччиною. Берлін, як і інші столиці Євросоюзу, сприймає «стратегічну автономію Європи», «європейську суверенність» як модернізовану версію голлістської ідеї, незалежної й самостійної, хоча й союзної щодо США.

Упродовж свого першого терміну, Макрон продовжував застосовувати стратегію укладеної своїм попередником Франсуа Олландом щодо України. Цей підхід полягав у м'якому ставленні до Москви, орієнтованому на замороження конфлікту на Донбасі та підтримку статус-кво. В січні-травні 2022 року Макрон намагався вплинути на Володимира Путіна, перш ніж той розпочне повномасштабне вторгнення в Україну, та обговорював необхідність Києва здійснити певні уступки. Ця дивна стратегія для людини, яка прагне підвищення впливу Франції та Європейського Союзу на міжнародній арені, може бути пояснена Макроновим розумінням можливих загроз для Європи, зокрема енергетичних та економічних криз, які могли виникнути внаслідок російського вторгнення в Україну. Франція та інші країни були скептичними стосовно підтримки Києва на початку війни через переконання, що Україна не зможе впоратися з агресією російської армії та небажання ризикувати втратою фінансових і військових ресурсів. Невдача в оцінці можливих наслідків війни призвела до утвердження ідеї про Макрона як занадто обережного, іноді навіть несміливого політика, який не може взяти на себе роль лідера об'єднаної Європи [12].

Зовнішньополітичний курс країни зазнав невеликих, але помітних змін, особливо після президентських виборів 2022 року. Макрон змінив акцент своєї програми, звертаючи більше уваги на безпекові аспекти. Це стало формалізацією його підходу до європейської політики, особливо в напрямку збільшення безпеки Євросоюзу.

Одним із ключових моментів стало пропонування більшої самостійності ЄС у міжнародних справах, а Макрон став пропонувати Францію як передову країну в цьому плані. Він виступив за створення єдиної військової доктрини для ЄС та більшу співпрацю між європейськими арміями. Це може стати першим кроком до створення безпекової структури ЄС, яка буде конкурувати з НАТО і забезпечить Європу власними оборонними силами. Підвищення фінансування оборони та інвестиції в армію – це лише початок шляху до досягнення цілі витрат на оборону у 2% ВВП [34].

Хоча президент Франції Емманюель Макрон і висловлював ідеї щодо стратегічної автономії Європи та посилення її обороноздатності, конкретних кроків у цьому напрямку зроблено небагато.

За час свого головування у Раді ЄС Макрон мав можливість просувати такі ініціативи, проте не скористався нею. Щоб реалізувати задумане, йому доведеться підвищувати свій авторитет та вплив у Європі.

У цьому контексті Франція могла б використати своє прагнення до енергетичної незалежності, поєднавши його з традиційною кліматичною політикою. До війни частка російського газу та нафти у споживанні Франції становила 17% та 9% відповідно. Хоч це і менше, ніж залежність Німеччини від Росії, але все одно істотна частка.

Отже, щоб реалізувати амбіції щодо стратегічної автономії ЄС, Макрону потрібно насамперед зміцнити позиції Франції в Європі. Ключовим тут може стати курс на енергонезалежність та декарбонізацію.

Подібна економічна криза, породжена санкціями, спрямованими на енергетичний сектор, потенційно торкнулася французів, що усвідомили в Єлисейському палаці. У світлі цього Макрон запропонував стратегію розвитку зеленої енергетики. Ця стратегія включає розвиток ядерної енергетики (навіть при тому, що раніше він висував ідеї про зменшення її

частки), а також значний ріст виробництва сонячної (у 10 разів до 2050 року) та вітряної (50 вітрових електростанцій до того ж року) енергії [12].

Додатково було запропоновано введення загальноєвропейського податку на викиди вуглецю. У своїй офіційній програмі Макрон пояснив цей податок як засіб забезпечення економічної рівності між країнами Євросоюзу. За його словами, відсутність такого податку може зробити країни більш привабливими для виробництва з високим рівнем викидів вуглецю, але це не вирішить проблему, а просто призведе до переміщення підприємств у такі країни. Ця ініціатива, можливо, є кроком до створення екологічного виміру Європейського Союзу, при цьому активний підхід Франції могли підтвердити її лідерство в ЄС.

Очевидно, що Макрон у своїй програмі пропонував кроки для поширення впливу Франції в ЄС через безпеку та енергетику. Однак це, швидше за все, недостатньо для повернення статусу потенційного лідера континенту, який був втрачений через відмову допомогти Україні навесні 2022 року. Крім того, у його програмі не було запропоновано жодних кроків у відносинах з Києвом чи з іншими ключовими учасниками міжнародної політики для Франції, такими як Сполучені Штати, Велика Британія або країни Африки. Однак, яким чином він реалізував ці напрямки після повторного обрання, варто детально розглянути.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши сучасну європейську політику Франції, можна зробити наступні висновки:

Вивчення концепцій і методологічних підходів до європейської політики Франції розкрило особливості впливу трансформаційних зрушень на діяльність французьких владних інститутів. Аналіз основних концепцій євроінтеграції виявив суперечливість позицій французьких еліт стосовно європейської стратегії, виділяючи три стереотипи.

Перший стереотип полягає в утвердженні моделі «Європи» на основі франко-німецької співпраці, що пояснюється обережним ставленням Франції до розширення ЄС, яке може порушити її лідерство. Другий стереотип стосується ідеї, що потужність Європи виходить за межі національного управління, вимагаючи створення системи для об'єднання наднаціональних інститутів та політики ЄС. Третій стереотип визначає ЄС як політичний проект, що охоплює регуляторну та соціальну політику.

Європейська політика Франції інтерпретувалась залежно від політичних поглядів Ф. Міттерана, Ж. Ширака, Н. Саркозі та Ф. Олланда, проте європейська політика за президентства Ф. Олланда може характеризуватися як поєднання традиційних намірів і сьогочасних ініціатив, пов'язаних із сучасним баченням напрямів розширення об'єднання, тобто пропонується інший підхід до процесів євроінтеграції з огляду на сподівання французького електорату і врахування відмінностей балансу сил між країнами-членами ЄС.

Трансформація європейської архітектури зумовила перегляд двостороннього співробітництва Франції і координацію позицій країни з ФРН, Великою Британією і США щодо фундаментальних засад

європейського будівництва. Президентство Ф. Олланда характеризується стратегією євроцентричності з метою зміцнення франко-німецького союзу позиція Франції щодо поглиблення відносин з США корелюється щодо підтримання цінностей свободи, толерантності і рівності всіх країн і спільнот.

Аналіз ключових аспектів європейської політики Франції в умовах реалізації європейського інтеграційного проекту показав, що вплив інтеграційних процесів на зовнішню політику Франції і її європейську складову зумовив трансформацію політичних, економічних та безпекових інститутів держави.

Основні тенденції зовнішньої політики за президенства Е. Макрона можна охарактеризувати наступним чином. Франція продовжує пропагувати ідею «європейської стратегічної автономії». Варто зауважити, що термін «автономія» поступово замінюється на «європейський суверенітет». Це визначається як сигнал для східноєвропейських країн, які можуть сприймати «автономію» як намагання відокремитися від США або НАТО.

Європейська ініціатива втручання, започаткована президентом Е. Макроном, не досягла значущих результатів. Мета - розвиток спільної стратегічної культури, аналіз ситуацій та передбачення сценаріїв.

Під час другого терміну відбувається переосмислення відносин з Росією. Франція, визнаючи агресію Росії проти України, застерігає від повної ізоляції та виступає за переговори як засіб досягнення миру.

Подальше форматування європейського простору на основі розбудови європейського суверенітету. Це включає в себе збереження і активізацію німецько-французького тандему та реформу Європейського договору.

Важливим завданням залишається питання євроінтеграції держав Західних Балкан. Заявлено про з'ясування перспектив регіону, але відтермінування рішення чи можливий альтернативний формат можуть викликати регіональний конфлікт.

Зміна принципу одноголосності, може стати ключовим кроком у реформуванні ЄС, що підвищить його здатність реагувати на виклики в різних сферах.

Загалом, підходи до європейської політики Франції продовжують еволюціонувати, зосереджуючись на стратегічній автономії, відносинах з Росією та реформуванні Євросоюзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов В.О. Поняття та зміст системи національної безпеки. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34288/03-Antonov.pdf?sequence=1> (дата звернення 29.11.2023).
2. Артёмова Є. Євроскептицизм та геополітична традиція французького посибілізму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Міжнародні відносини. 2013. Вип. 3. С. 68-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoamv_2013_3_9 (дата звернення 29.11.2023).
3. Біла книга з оборони і національної безпеки Франції. 2013. URL: <http://europeinsight.net/belaya-kniga-ob-oborone-i-nacionalno/> (дата звернення 29.11.2023).
4. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти К., 2001. 300 с.
5. Внешняя политика Франсуа Олланда – обещанное и исполненное. URL: https://interactive-plus.ru/ru/article/111955/discussion_platform. (дата звернення 29.11.2023).
6. Гаценко А. Порятунок економіки ЄС: бути чи не бути? URL: <https://adastra.org.ua/blog/poryatunok-ekonomiki-yes-buti-chi-ne-buti> (дата звернення 29.11.2023).
7. Громогласова Е. С. Концепция европеизации в зарубежной политологии URL:http://fmp.msu.ru/attachments/article/267/GROMOGLASOVA_4_2010.pdf (дата звернення 29.11.2023).

8. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорєлової, В. Чайковського. К.: Основи. 1999. 903 с.
9. Загаїна А. Європейський напрямок зовнішньої політики Франції у період з 1991 по 2012 роки. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/evropejskyj-napryamok-zovnishnoji-polityky-frantsiji-u-period-z-1991-po-2012-roky/> (дата звернення 29.11.2023).
10. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2013). Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 1056 с.
11. Кавешников Н. Ю. Лиссабонський договір и его последствия для развития ЕС. URL: <http://www.ieras-library.ru/doc/liss1.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
12. Коваленко Б. Між амбіціями та реальністю: зовнішня політика Франції за президентства Макрона URL: <https://adastra.org.ua/blog/mizh-ambiciyami-ta-realnistyu-zovnishnya-politika-franciyi-za-prezidentstva-makrona> (дата звернення 29.11.2023).
13. Копійка В. В. Ідеологія європейської інтеграції. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2011. № 20 С. 47-50.
14. Косов Ю. В. Безопасность: геополитический аспект. URL: <http://www/nationalsecurity.ru/library/00008/00008report4.htm> (дата звернення 29.11.2023).
15. Кочубей Л. Модернізація політичного режиму Франції: досвід для України. *Вісник Львівського університету. Серія філософськополітологічні студії*. 2013 . Вип.3 С. 265-274.
16. Кочубей Л. Сучасні особливості зовнішньої політики Франції в умовах модернізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ України 2013. №1*. С. 93-113.

17. Кочубей Л. Франція: сучасні дискусії про національну ідентичність. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 01/2012. Вип.1 (57)*. С. 58-69.
18. Латкина В. Феномен европеизации в западноевропейских исследованиях. *Аналитические призмы. Обзоры зарубежных публикаций*. 2013 С. 49-62 URL : <http://www.intertrends.ru/thirtysecond/Latkina.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
19. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки. URL: К.: КНТ, 2009. 631 с.
20. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях К.: 2006. 256 с.
21. Лозовицький О. Голлізм як взірець концепції переходу від залежного стану до національного піднесення. *Економічний часопис*. 2009. 28 – 31 с. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45276/13-Lozovitsky.pdf?sequence=1> (дата звернення 29.11.2023).
22. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин. К.: Знання, 2007. 461 с.
23. Молчанов Н. Генерал де Голь. М., 1972. С. 378.
24. Новиков Г. Н. Голлизм после де Голля. Идеиная и социальнo-политическая эволюция. 1969–1981. М.: Наука, 1984. 302 с.
25. Обичкина Е. О. Внешняя политика Франции от де Голля до Саркози, (1940–2012) М., 2012. 382 С
26. Орлик В. «Європейська політична спільнота» як вияв європейської політики Франції URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosynu/evropeyska-politychna-spilnota-yak-vuyav-evropeyskoyi> (дата звернення 29.11.2023).
27. Оськін. О. Євроскептицизм: основні типи опозиції до ідеї європейської інтеграції / Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. К.: ІСЕМВ НАН України, 2009. Вип. 48. С. 26-33. URL:

- <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/15995> (дата звернення 29.11.2023).
28. Панюжева М. Французская политика Н.Саркози (2007–2012 гг.). *Обозреватель*. 2013. № 11. С. 118 – 127.
 29. Паскаль Б. Перемены и преемственность. 2013. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Peremeny-i-preemstvennost-15991> (дата звернення 29.11.2023).
 30. Рудько С. О. Зовнішня політика та політичні системи Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччини : підручник із курсу. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 298 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/6552/1/Rudko_pidruchnyk_web.pdf (дата звернення 29.11.2023).
 31. Сабурова В. Політика Макрона в ЄС: шлях до порятунку Європи чи продумана передвиборча кампанія? URL: <https://adastra.org.ua/blog/politika-makrona-v-yes-shlyah-do-poryatunku-yevropi-chi-produmana-peredviborcha-kampaniya> (дата звернення 29.11.2023).
 32. Современные международные отношения / под ред. академика РАН А. В. Торкунова А. В. Мальгина. Москва: Аспект Пресс, 2012. 688 с.
 33. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: монографія / В.Ю. Богданович, А.І. Семенченко, Ю. В. Єгоров, О. О. Бортник. К.: Видавництво Кий. 2007. 370 с.
 34. Толстов С. Особливості формування концепції зовнішньої політики Франції (2017-2023 рр.). *Конфронтація та співробітництво в міжнародних відносинах: теорія і практика* : збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова. К. : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. С. 27—53.

35. Халецька Л.П. еволюція європейської політики Франції 90-х років ХХ ст. у контексті її участі у діяльності Європейського Союзу URL : <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/23392/1/%D0%95%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
36. Шаповалова О. І. Французький підхід до політичної інтеграції в Європейському Союзі. Перший рік Макрона : між рятівником і руйнівальником. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B5%D1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BC/a-43688746> (дата звернення 29.11.2023).
37. Шмелева Н. В. Эволюция иммиграционной политики Франции на рубеже ХХ - ХХІ веков URL : <http://www.dissercat.com/content/evolyutsiya-immigratsionnoi-politiki-frantsii-na-rubezhe-xx-xxi-vekov> (дата звернення 29.11.2023).
38. Assessing Transnational Spaces K. Creutz-Kämpfi, P. Holley, P. A. Kraus, P. Laine, J. Warius *Eurosphere Online Working Paper Series*. October, 2011 URL : <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/> (дата звернення 29.11.2023).
39. Barker J.C. *International Law and International Relations*. A&C Black, 2000. 192 p. URL : <https://www.amazon.co.uk/International-Law-Relations-21st-Century/dp/0826450288> (дата звернення 29.11.2023).
40. Bauby P., Varone F. Europeanization of the French electricity policy: four paradoxes. *France and the European Union After the Referendum on the European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 1048—1060.
41. Baudouin J. “Gaullisme” et “chiraquisme”: reflexions autour d'un aduiltere. *Le RPR Pouvoirs*. 1984. № 28. P. 53-66. URL : <https://revue->

- pouvoirs.fr/IMG/pdf/Pouvoirs28_p53-66_gaullisme_chiraquisme.pdf (дата звернення 29.11.2023).
42. Bickerton Chris J. Towards a Social Theory of EU Foreign and Security Policy. *JCMS*. Volume 49. Number 1. University of Amsterdam, 2011 p. 171–190 192
 43. Bora S. I. ‘A Sovereign Europe’? Strategic Use of Discourse at the Service of French Economic Interests in EU Politics (2017–2022). URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jcms.13463> (дата звернення 29.11.2023).
 44. Bora S. I., Schramm L. Toward a more ‘sovereign’ Europe? Domestic, bilateral, and European factors to explain France’s (growing) influence on EU politics, 2017–2022. *French Politics*. 2023. Vol. 21. PP. 3—24. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41253-022-00203-y> (дата звернення 29.11.2023).
 45. Chaltiel Fl. La souveraineté de l'Etat et l'Union européenne : l'exemple français par. URL: <https://www.theses.fr/1999GRE21005> (дата звернення 29.11.2023).
 46. Charter of the United Nations. URL: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>
 47. Chernyshev M. The concept of atlanticism in time perspective - historical trends and modern interpretations URL : https://www.researchgate.net/publication/330506227_the_concept_of_atlanticism_in_time_perspective_-_historical_trends_and_modern_interpretations (дата звернення 29.11.2023).
 48. Christmann Olivia Scenarios of «Europe-puissance» The French Foreign Policy in Europe by 2020 Forum. *WeltTrends* Nr. 37 Winter 2002/2003p. 70-73 URL : http://www.unipotsdam.de/db/wtcms/contentido-4.4.5/cms/upload/pdf/lehre_kraemer_christmann.pdf (дата звернення 29.11.2023).

49. Claes H.deVreese The EU as a public sphere. *Living Rev. Euro. Gov.* University of Amsterdam, 2007. Vol. 2, № 3. URL : <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3> 191 (дата звернення 29.11.2023).
50. Darnis Jean-Pierre François Hollande's Presidency: A New Era in French Foreign Policy? *IAI working papers.* 12/19. June 2012. URL : <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=145852> (дата звернення 29.11.2023).
51. David J. H. The French Road to European Monetary Union. New York and London : Palgrave, 2001. 256pp.
52. Defence and National Security Strategic Review 2017. URL: <file:///C:/Users/full/Downloads/defence+and+national+security+strategic+review+2017.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
53. Défense et Sécurité nationale Le Livre Blanc URL: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/084000341.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
54. Défense et Sécurité nationale Le Livre Blanc URL: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/084000341.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
55. Discours de M. Emmanuel Macron, Président de la République, à la XXVIIe édition de la Conférence des ambassadeurs et ambassadrices. URL : <https://lv.ambafrance.org/Allocution-d-Emmanuel-Macron-President-de-la-Republique-27-08-19> (дата звернення 29.11.2023).
56. Discours de M. François Hollande Président de la République, à la XXe édition de la Conférence des ambassadeurs. URL: <http://basedoc.diplomatie.gouv.fr/vues/Kiosque/FranceDiplomatie/kiosque.php?fichier=bafr2012-08-28.html#Chapitre1> (дата звернення 29.11.2023).
57. Donnely J. Realism and International Relations / Cambridge University Press, 2000.192 p.

58. Dubout E., Nabli B. Droit français de l'intégration européenne. Paris, 2015. 194 p.
59. Éthier D. Introduction Aux Relations Internationales / Presses de l'Université de Montréal. 2010. 274 p. URL: <https://books.openedition.org/pum/6398> (дата звернення 29.11.2023).
60. European Agenda on Migration URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (дата звернення 29.11.2023).
61. Frankel J. The Making of Foreign Policy. – London, 1963. – P. 15.
62. French White Paper on defence and national security. URL: [White_paper_on_defense_2013.pdf](#) (дата звернення 29.11.2023).
63. Gomart T. Foreign policy challenges for the next French President IFRI 2017. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_foreign_policy_challenges_next_french_president_2017.pdf (дата звернення 29.11.2023).
64. Gomart T. Macron, Diplomat: A New French Foreign Policy? URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/gomart_hecker_macron_diplomat_new_french_foreign_policy_2018.pdf (дата звернення 29.11.2023).
65. Gomart Thomas Politique étrangère française : déni ou dénigrement ? *Revue des Deux Mondes* Octobre 2014 URL : <http://rddm.revuedesdeuxmondes.fr/archive/article.php?code=73012> (дата звернення 29.11.2023).
66. Grossman E. Introduction: France and the EU: from opportunity to constraint. *Journal of European Public Policy*. 2007. Volume 14. Issue 7. PP. 983—991.
67. Grossman E. Introduction: France and the EU: from opportunity to constraint. *France and the European Union After the Referendum on the*

- European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 983—991.
68. Grossman E., Sauger N. Political institutions under stress? Assessing the impact of European integration on French political institutions. *France and the European Union After the Referendum on the European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 1117—1134.
69. Gueldry Michel R. France and European Integration: Toward a Transnational Polity? Westport, CT: Praeger, 2001. 242 p.
70. Guyomarch A., Machin H., Ritchie E. France in the European Union. London : Red Globe Press London, 1998. 288 p.
71. Hakan G. Sicakkan Trans-Europeanizing Political Spaces in Europe *Eurosphere Online Working Paper Series*. September, 2011. URL : <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/> (дата звернення 29.11.2023).
72. Holsti K. J. National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy / *International Studies Quarterly*, 14, 3 (1970), 233-309.
73. Howarth D. J. Making and breaking the rules: French policy on EU 'gouvernement économique'. *France and the European Union After the Referendum on the European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 1061—1078.
74. Hubert-Rodier Jacques De Sarkozy à Hollande, une même politique étrangère. *Les Echos*. 2012 URL : <http://www.lesechos.fr/idees-debats/editos-analyses/0203821428609-de-sarkozy-a-hollandeune-meme-politique-etrangere-1049459.php?rp9khtEF09DKybs4.99> (дата звернення 29.11.2023).
75. Jabko N. Comment la France définit ses intérêts dans l'Union européenne. *Revue française de science politique*. 2005. Vol. 55. PP. 221—242.
76. Jean-Marie Fardeau. François Hollande, la politique étrangère et les droits de l'Homme. *Le Monde* 23.06.2014 URL :

http://www.lemonde.fr/idees/article/2014/06/23/francois-hollande-la-politiqueetrangere-et-les-droits-de-l-homme_4443314_3232.html (дата звернення 29.11.2023).

77. Kassim H. French autonomy and the European Union. *Modern & Contemporary France*. 1997. Volume 5. Issue 2. PP. 167—180.
78. Koopmans R. Towards a European public sphere? Vertical and horizontal dimensions of Europeanised political communication. *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung*. June, 2003 25 p.
79. Ladrech R. Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France. *Journal Common Mkt. Stud.* 1994. Vol. 32. 69 p.
80. Lequesne Ch. France and the European Union: a story of reason rather than love.
URL:https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep07972.pdf?refreqid=excelsior%3A2234e0eaded09e840b1489ccc09186ec&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1 (дата звернення 29.11.2023).
81. Lequesne Christian A New Socialist President in the Elysée: Continuity and Change in French EU Politics. *JCMS. Annual Review CERI*. Vol. 51. Paris : Sciences Po, 2013 p. 42–54
82. Les élargissements de l'Union européenne : vers une UE à 37 ? URL: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/291488-les-elargissements-de-lunion-europeenne-vers-une-ue-37> (дата звернення 29.11.2023).
83. Loi n° 92-1017 du 24 septembre 1992 autorisant la ratification du Traité sur l'Union européenne. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000726005/2024-01-14/> (дата звернення 29.11.2023).
84. Loi sur l'immigration : Macron annonce une «refondation complète» *Le Monde.fr*. 2017. URL: <http://www.lemonde.fr/gouvernement-philippe/article/2017/09/06/loi-sur-l-immigration-macron-annonce-une->

- refondation-complete_5181490_5129180.html (дата звернення 29.11.2023).
85. Lynch F.M. France and European Integration: From the Schuman Plan to Economic and Monetary Union. *Contemporary European History*. 2004. Volume 13. Issue 1. PP. 117—121.
86. Maillard J., Smith A. La fabrication des positions nationales dans l'Union européenne, la France, le Royaume Uni et la sécurité intérieure. *Revue internationale de politique compare*. 2010. Vol. 17. PP. 207—223.
87. McCormick J. Europeanism URL: <https://www.academia.edu/194153/Europeanism> 12 p. (дата звернення 29.11.2023).
88. Moring T. Concept of the European Public Sphere. European Public Sphere(s) : Uniting and Dividing. *Nordicom Review*. 1/2006. URL : <http://www.nordicom.gu.se/en/tidskrifter/nordicom-review12006/european-public-spheres-uniting-and-dividing> (дата звернення 29.11.2023).
89. Nabli B. Le droit français et l'intégration européenne. URL: <https://www.iris-france.org/55157-le-droit-francais-et-lintegration-europeenne/> (дата звернення 29.11.2023).
90. Paris agreement. URL: https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf (дата звернення 29.11.2023).
91. Perrineau P. The 2012 French Election, 2016. XVII, 243 p. URL: <https://www.palgrave.com/gp/book/9781349949564#aboutBook> (дата звернення 29.11.2023).
92. Pertusot Vivien Defence and Foreign Policy Under President-elect François. *Editoriaux Actuelles de l'Ifri*. Mai 2012 URL : <https://www.ifri.org/fr/publications/editoriaux/actuelles-de-lifri/defence-and-foreignpolicy-under-president-elect-francois> (дата звернення 29.11.2023).

93. Pertusot Vivien EU Reform: Mapping out a state of flux. *Note de l'Ifri*. Septembre 2015. URL : <http://www.ifri.org/fr/publications/enotes/notes-de-lifri/reforme-UE> (дата звернення 29.11.2023).
94. Resolution 1973 (2011) Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011. URL: [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)) (дата звернення 29.11.2023).
95. Ronja Kempin Key Tasks for a New EU Foreign Policy : Challenges ahead for Global Europe Discussion Papers for Session 3 of the BTDD. 2014 URL :<http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/btttd2014workingpapersession3final.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
96. Saurugger S. Differential impact: Europeanizing French non-state actors. *France and the European Union After the Referendum on the European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 1079—1097.
97. Schmidt V. A. Trapped by their ideas: French élites' discourses of European integration and globalization. *France and the European Union After the Referendum on the European Constitution* / Ed. : Grossman E. London : Routledge, 2020. PP. 992—1009.
98. Schmidt V. A. Discourse and (Dis)Integration in Europe: The Cases of France, Germany, and Great Britain. London : Routledge, 1999. 32 p.
99. Schuman R. France and Europe. *Foreign Affairs*. 1953. Vol. 31. No. 3. PP. 349—360.
100. Staunton E. Macron's risky quest for equilibrium via rapprochement. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/macrons-risky-quest-equilibrium-rapprochement> (дата звернення 29.11.2023).
101. Tekin B. Ç. France and European Integration: an Uneasy Relationship. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl*. 2008. Vol. 7. Issue 13. PP. 131—146.

102. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (дата звернення 29.11.2023).
103. The European Neighbourhood Instrument (ENI). URL: <http://www.enpi-info.eu/ENI> (дата звернення 29.11.2023).
104. Treaty establishing the European Atomic Energy Community URL : <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html#new-2-53> (дата звернення 29.11.2023).
105. Treaty on European Union (Consolidated version 2016) URL :<https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html#new-2-51> (дата звернення 29.11.2023).
106. Watanabe L. France's new strategy. *Center for Security Studies (CSS) ETH Zurich*. 2013. №139. P. 1 – 4. URL: <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSS-Analysis-139-EN.pdf> (дата звернення 29.11.2023).
107. Zinsou: «la Françafrique est un mythe». URL: https://www.bbc.com/afrique/region/2015/12/151201_zonsou (дата звернення 29.11.2023).